ПРАЛЕТАРЫІ УСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР.

№ 49 (1583) | Пятніца, 23 чэрвеня 1961 года | Цана 4 кап.

НЯХАЙ ПАНУЕ МІР НА ЗЯМЛІ!

У ЧОРА споўнілася дваццаць год з дня пачатку Вялікай Айчыннай вайны.

Гэтая дата адгукнулася ў сэрцах мільёнаў, што былі ўдзельнікамі самаахвярнай барацьбы савецкага народа супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Гэтая дата адгукнулася і ў сэрцах юных, маладых, што ўжо ўзгадаваліся пад мірным небам Радзімы, пасля таго, як змоўклі гарматы.

Гэтая дата напомніла ўсім людзям: — Будзьце пільнымі! Беражыце мір! Не дайце паўтарыцца трагедыі, што забрала мільёны жыццяў, што прынесла чалавецтву незлічоныя пакуты.

«Сёння, у дваццатую гадавіну з дня вераломнага нападу гітлераўскай Германіі на Савецкі Саюз,— гаварыў таварыш М. С. Хрушчоў у сваёй прамове на сходзе прадстаўнікоў грамадскасці Масквы 21 чэрвеня 1961 г.,—нашы думкі звяртаюцца да тых, хто аддаў сваё жыццё за свабоду і незалежнасць вялікай Савецкай Радзімы. Ніколі не згладзіцца з памяці народа вялікі подзвіг слаўных воінаў Савецкай Арміі, Ваенна-Марскога Флоту, доблесных партызан і партызанак, якія загінулі смерцю храбрых у баях супраць фашысцкіх захопнікаў. Мы вечна будзем памятаць аб мільёнах мірных савецкіх людзей, якія загінулі ў гэтай страшнай вайне. У нашай краіне няма такой сям'і, якая не страціла б мужа або сына, брата ці бацьку, дачку або сястру».

Вялікая Айчынная вайна пачалася ў ходзе другой сусветнай вайны, спароджанай супярэчнасцямі сучаснага манапалістычнага капіталізму і развязанай германскімі імперыялістамі.

У той час Германія была моцнай у эканамічных і ваенных адносінах дзяржавай. Гэтую моц яна набыла дзякуючы пасобніцтву амерыканскіх, англійскіх і французскіх манаполій, якія разлічвалі знайсці ў асобе германскага імперыялізму сілу, здольную разграміць першую ў свеце сацыялістычную дзяржаву, задушыць міжнародны рабочы і камуністычны рух. Але палітыка патурання і змовы з агрэсарам павярнулася ўрэшце супраць тых, хто яму дапамагаў узбройвацца. Англія, ЗША, Францыя вымушаны былі пайсці на супрацоўніцтва з намі, каб выратаваць уласнае існаванне. Германскі фашызм прагнуў сусветнага панавання. Ён занявольваў адну за другой краіны Еўропы.

22 чэрвеня 1941 года германскі фашызм рынуўся на савецкую зямлю. Ён нёс смерць і знішчэнне. Запалалі нашы гарады і сёлы. Танкі з чорнай свастыкай няшчадна дратавалі збажыну на палях, якую так дбайна вырошчвалі калгаснікі. Знішчыць дзесяткі мільёнаў савецкіх людзей, расчляніць нашу Радзіму, ператварыць яе ў калонію — вось якая мэта была ў гітлераўскай Германіі.

Над Савецкай краінай навісла вялікая небяспека. Гэта было выпрабаванне, якога раней ніколі не ведала гісторыя.

У самых цяжкіх умовах, выкліканых нечаканасцю нападу ворага, нашымі няўдачамі на першым этапе ваенных дзеянняў і часовай стратай велізарнай тэрыторыі, захопленай гітлераўцамі, савецкі народ пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі здолеў мабілізаваць сілы для адпору захопнікам, эвакуіраваць у тыл тысячы прамысловых прадпрыемстваў, арганізаваць зладжаную ваенную гаспадарку, рэзка павялічыць вытворчасць узбраення, рашуча павярнуць ход вайны ў сваю карысць і дабіцца поўнай перамогі над ворагам.

Савецкі народ праявіў сапраўдную стойкасць, веліч духу, палымяны сацыялістычны патрыятызм. У імя перамогі над ворагам савецкі народ без ваганняў пайшоў на суровыя выпрабаванні і вялікія ахвяры. Гераічна змагаліся воіны на фронце. Самаахвярна працавалі рабочыя на заводах, калгаснікі на палях. На тэрыторыі, часова захопленай гітлераўцамі, разгарнуўся магутны партызанскі рух. У адзіным імкненні перамагчы жылі і змагаліся савецкія людзі. Гэта быў масавы гераізм. Гэта быў гераізм усяго народа, які вынес на сваіх плячах асноўны цяжар другой сусветнай вайны, каму належыць рашаючая роля ў разгроме фашысцкай Германіі і яе саюзнікаў.

Перамога Савецкага Саюза была глыбока заканамерная, яна вынікала з карэнных пераваг сацыялістычнай сістэмы.

Перамога Савецкага Саюза была сусветна-гістарычная, яна прывяла да ліквідацыі фашысцкіх парадкаў у Германіі і ў заняволеных ёю краінах Еўропы. Галоўным вынікам другой сусветнай вайны з'явілася карэннае змяненне суадносін сіл у карысць сацыялізма. Перамагла сацыялістычная рэвалюцыя ў Кітаі і ў радзе іншых краін. Узнікла сусветная сістэма сацыялістычных дзяржаў. На новую, больш высокую ступень узняўся рабочы і камуністычны рух ва ўсім свеце. З нябачанай сілай разгарнулася нацыянальна-вызваленчая барацьба народаў каланіяльных і залежных краін.

Мінаюць гады, усё больш і больш аддаляюцца, адыходзяць у гісторыю падзеі суровай вайны, але не меркне святло нашай вялікай перамогі. Памяць народная беражэ легенды і былі аб гераічных подзвігах сыноў і дачок Айчыны. Растуць новыя і новыя пакаленні моладзі, яна пазнае праўду аб Вялікай Айчыннай вайне ад сваіх бацькоў, з твораў літаратуры і мастацтва, пазнае глыбокі сэнс самаахвярнага служэння Радзіме. І немагчыма перабольшыць таго сапраўды невымернага значэння баявых традыцый, гераічных подзвігаў народа для справы камуністычнага выхавання падрастаючых пакаленняў. Немагчыма перабольшыць значэння твораў літаратуры і мастацтва, у якіх праўдзіва, у высокамастацкай форме адлюстравана гераічная барацьба савецкіх людзей супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Савецкая літаратура і мастацтва заўсёды былі моцныя сваім непарыўным адзінствам з народам. У іх агульныя ідэалы, агульныя мэты. З першых дзён Вялікай Айчыннай вайны савецкія літаратары і дзеячы мастацтва ўключыліся ў барацьбу з ворагам. На перадавой лініі разам з салдатамі можна было ўбачыць і пісьменніка, і мастака, і кінааператара. У сваіх творах яны ўслаўлялі гераізм савецкіх воінаў, натхнялі іх на подзвігі, паказвалі самаадданую працу народа, які забяспечваў фронт усім неабходным.

Вялікая Айчынная вайна нарадзіла велізарную літаратуру, велізарную скарбніцу твораў мастацтва, у якіх адлюстраваны ратныя старонкі гісторыі Савецкай Радзімы. Гэтая скарбніца няспынна папаўнялася ў пасляваенныя гады, па свежых слядах вялікіх падзей. Папаўняецца яна і цяпер. Гістарычныя рашэнні XX і XXI з'ездаў КПСС, а таксама ліквідацыя вынікаў культу асобы спрыялі таму, што ў адлюстраванні Вялікай Айчыннай вайны адкрыліся новыя перспектывы. Галоўная адметная рыса лепшых твораў аб Вялікай Айчыннай вайне заключаецца ў тым, што ў іх гераізм савецкага чалавека паказаны як высокае патрыятычнае пабуджэнне, як свядомае самаахвяраванне ў імя камуністычных ідэалаў, што аўтары гэтых твораў імкнуліся падаць шырокія карціны, шырокія далягляды.

У сувязі з гэтым нельга не заначыць, што ў апошні час з'явіліся асобныя творы аб вайне з вузкімі гарызонтамі, з героямі, чый унутраны свет абмежаваны і невыразны, творы, дзе якраз занядбаны той сапраўдны гераічны пачатак, які ўласцівы нашым лепшым мастацкім здабыткам.

Вядома, што як ні шмат у нас створана кніг і твораў мастацтва аб Вялікай Айчыннай вайне, але гэтая тэма не вычарпана. Нашы пісьменнікі і мастакі не раз яшчэ будуць звяртацца да гэтай натхняючай тэмы. І несумненна, што новыя поспехі будуць заваяваны якраз на шляху глыбока праўдзівага паказу гераічнага, на шляху высокамастацкага асэнсавання з'яў і падзей ваеннага часу.

Даўно адгрымела вайна. Яна дала памятныя, павучальныя ўрокі аматарам агрэсіі. Аднак жа такая ўжо сутнасць манапалістаў, што яны не суцішаюцца. Тыя ж самыя рэакцыйныя сілы капіталістычных краін, вінаватыя ў развязванні другой сусветнай вайны, не адмовіліся ад сваіх варожых чалавецтву планаў, не склалі зброі. Амерыканскія імперыялісты разам са сваімі саюзнікамі стварылі гіганцкі апарат вайны. Яны арганізавалі агрэсіўныя блокі і мноства ваенных баз вакол граніц Савецкага Саюза і іншых сацыялістычных краін. Яны накапліваюць велізарныя запасы ядзерна-ракетнай зброі. Яны зноў садзейнічаюць адраджэнню прагнага германскага імперыялізму.

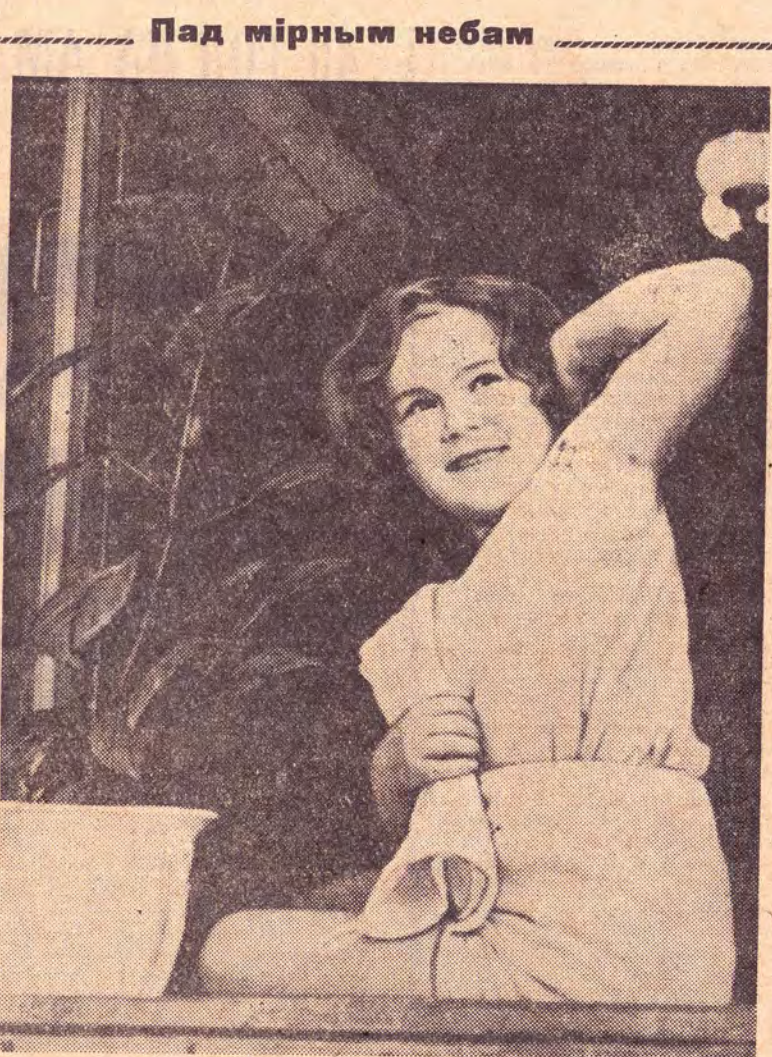
Але сілы міру сёння непараўнальна больш моцныя, чым гэта было дваццаць год назад. Сёння ёсць магутны лагер сацыялізма. Сусветная сістэма сацыялістычных краін мацнее з кожным годам і ператвараецца ў рашаючы фактар развіцця чалавечага грамадства. Сёння ва ўсім свеце шырока разгарнуўся рух прыхільнікаў міру. Савецкі Саюз ідзе ў авангардзе змагароў за мір, за мірнае суіснаванне дзяржаў з розным грамадскім ладам, за нацыянальную незалежнасць і сацыяльны прагрэс, за далейшае згуртаванне вялікай садружнасці сацыялістычных краін.

«Мы, камуністы,—падкрэсліў таварыш М. С. Хрушчоў у сваёй прамове на сходзе прадстаўнікоў грамадскасці Масквы 21 чэрвеня 1961 г.,—верым у перамогу вялікіх ідэй марксізма-ленінізма, у імя якіх, не шкадуючы ні сіл, ні жыцця, савецкія людзі змагаліся ў гады другой сусветнай вайны. І іменна таму, што мы верым у свае ідэі, мы выступалі і выступаем за мір і дружбу паміж народамі, змагаемся за ўсеагульнае раззбраенне».

Савецкі народ заняты стваральнай працай па выкананню сямігадовага плана. Адзначаючы дваццатую гадавіну Вялікай Айчыннай вайны, шануючы памяць мільёнаў сваіх сыноў і дачак, што загінулі ў бітвах з фашызмам, савецкі народ рашуча выступае супраць прошукаў агрэсараў. З ім салідарны ўсе простыя людзі свету. Яны патрабуюць:

— Не дапусцім новай імперыялістычнай бойні! Няхай пануе мір на зямлі!

Пад мірным небам

— Мамачка, якая цудоўная раніца!

Фотаэцюд С. Чыржыкіна.

ПОДЗВІГ НАРОДА

Сход прадстаўнікоў грамадскасці Масквы ў сувязі з 20-годдзем пачатку Вялікай Айчыннай вайны

У сувязі з дваццацігоддзем з дня пачатку Вялікай Айчыннай вайны 1941—1945 гадоў 21 чэрвеня ў Вялікім Крамлёўскім палацы адбыўся сход прадстаўнікоў грамадскасці Масквы. У зале пасяджэнняў сабраліся рабочыя, інжынеры, служачыя прадпрыемстваў і ўстаноў сталіцы, вучоныя, пісьменнікі, грамадскія дзеячы, воіны Савецкай Арміі. Многія з прысутных — удзельнікі Айчыннай вайны. Грудзі іх упрыгожваюць ордэны і медалі, атрыманыя за слаўныя подзвігі ў баях з фашызмам.

У ложах — прадстаўнікі дыпламатычнага корпуса, замежныя журналісты.

Бурнымі апладысментамі сустракае зала з'яўленне ў прэзідыуме таварышаў А. Б. Арыстава, Л. І. Брэжнева, М. Р. Ігнатава, Ф. Р. Казлова, А. М. Касыгіна, О. В. Куусінена, А. І. Мікаяна, Н. А. Мухітдзінава, К. А. Фурцавай, М. С. Хрушчова, М. М. Шверніка, П. М. Паспелава, В. П. Мжаванадзе, Г. І. Воранава.

У прэзідыуме знаходзяцца таксама міністр абароны СССР, Маршал Савецкага Саюза Р. Я. Маліноўскі, першы намеснік міністра абароны СССР Маршал Савецкага Саюза А. А. Грэчка, начальнік Генеральнага штаба Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту Маршал Савецкага Саюза М. В. Захараў, начальнік Галоўнага палітычнага ўпраўлення Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту Маршал Савецкага Саюза Ф. І. Голікаў. Маршалы Савецкага Саюза І. Х. Баграмян, С. С. Бірузоў, С. М. Будзённы, А. І. Яроменка, І. С. Конеў, К. С. Маскаленка, К. К. Ракасоўскі, С. К. Цімашэнка, В. І. Чуйкоў, Галоўны Маршал авіяцыі К. А. Вяршынін, адмірал флоту Савецкага Саюза І. С. Ісакоў, адміралы С. Г. Гаршкоў і А. Г. Галаўко, маршалы родаў войск, адміралы і генералы, прадстаўнікі грамадскасці сталіцы.

Сход адкрывае першы сакратар Маскоўскага гарадскога камітэта КПСС П. Н. Дзёмічаў.

Па прапанове Маршала Савецкага Саюза Ф. І. Голікава ўдзельнікі сходу пад бурныя апладысменты выбіраюць ганаровы прэзідыум у складзе Прэзідыума ЦК КПСС на чале з таварышам М. С. Хрушчовым.

Урачыстая мінута — у залу ўносяць Сцяг Перамогі, які запунсаваў над рэйхстагам у памятны красавіцкі дзень сорак пятага года. Усе прысутныя ўстаюць і горача апладзіруюць. Сцяг нясе адзін з удзельнікаў штурму рэйхстага Герой Савецкага Саюза палкоўнік К. Я. Самсонаў. Разам з ім — Героі Савецкага Саюза М. А. Ягораў, М. В. Кантарыя, якія ўзнялі гэты гістарычны сцяг на купале фашысцкай цытадэлі. Мікіта Сяргеевіч Хрушчоў моцна паціскае рукі доблесным героям вайны.

Слова для даклада аб 20-й гадавіне з дня пачатку Вялікай Айчыннай вайны даецца міністру абароны СССР Маршалу Савецкага Саюза Р. Я. Маліноўскаму.

На сходзе выступілі Маршал Савецкага Саюза В. І. Чуйкоў, адмірал А. Г. Галаўко, генерал арміі Н. І. Крылоў, адзін з камандзіраў партызанскіх злучэнняў А. Н. Сабураў, удзельнік штурму рэйхстага М. А. Ягораў, праслаўлены лётчык тройчы Герой Савецкага Саюза А. І. Пакрышкін, член Савецкага камітэта абароны міру, маці двух герояў Савецкага Саюза, загінуўшых смерцю храбрых у баях за Радзіму, Л. Г. Касмадзям'янская.

Сустрэты бурнымі апладысментамі, на сходзе з прамовай выступіў Першы сакратар ЦК КПСС і Старшыня Савета Міністраў СССР М. С. Хрушчоў.

Прамова таварыша М. С. Хрушчова была выслухана з велізарнай увагай і неаднаразова перапынялася гарачымі апладысментамі.

Удзельнікі сходу аднадушна прынялі прывітанне Цэнтральнаму Камітэту КПСС і Савецкаму ўраду.

Аркестр выканаў Дзяржаўны гімн Савецкага Саюза.

(ТАСС).

З ТВОРЧЫМ УЗДЫМАМ

НАСУСТРАЧ XXII З'ЕЗДУ КПСС

ХАРАСТВО ДУШЫ

На фоне станкоў малады рабочы. У яго поглядзе, накіраваным удалячынь — энергія, юнацкі запал. Гэта лепшы токар завода заточных станкоў Мікалай Чапурненка, наватар, член заводскага камітэта. Нядаўна ён змяніў матроскую форму на адзенне рабочага.

— Убачыць рост чалавека, уздым яго духоўных сіл — ці ж гэта не радасць для сапраўднага мастака? — гаворыць жывапісец Пётр Явіч.

Так, Явіч любіць герояў сваіх твораў, шчыра радуецца хараству іх душы, багаццю натуры. Некалькі год назад ён намаляваў партрэт былога марака. Але мастака цікавіць далейшы лёс маладога рабочага. Ён зноў ідзе на завод. Так паяўляецца новы партрэт Чапурненкі. Ткачыха, слесар-станкабудаўнік, зборшчыца электрапрылад, студэнтка — простыя савецкія людзі, сціплыя, але багатыя духоўна, прыцягваюць увагу мастака. І ён знаходзіць трапныя фарбы для раскрыцця іх унутранага свету.

З асаблівым захапленнем расказвае Пётр Явіч аб сваёй апошняй творчай задуме. Зусім нядаўна ён пабываў у калгасе «XVIII партз'езд» Талачынскага раёна, пазнаёміўся там з камсамолкай Марыяй Петрусёвай. Марыя — аграном, добраахвотна ўзначаліла спачатку адну, потым другую адстаючую паляводчую брыгаду.

Як жа перадаць цвёрдасць характару, арганізатарскі талент дваццацігадовай камсамолкі, паказаць яе гаспадыняй брыгады? Мастак малюе брыгадзіра на фоне маладога ільну, шырокіх калгасных прастораў. І вырастае апаэтызаваны вобраз аднаго з герояў нашых дзён. Пакуль што гэта толькі эскіз. Але і па эскізу можна меркаваць аб удалым кампазіцыйным вырашэнні партрэта.

— Паказаць веліч і прыгажосць савецкага чалавека — будаўніка камунізма — да гэтага заклікае пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў М. С. Хрушчоў у сваім артыкуле «Да новых поспехаў літаратуры і мастацтва», — гаворыць П. Явіч. — Мудрыя парады Мікіты Сяргеевіча, яго шчырая размова з дзеячамі мастацтва павялічваюць нашы сілы.

Думкі П. Явіча аб натхняючым уздзеянні артыкула М. С. Хрушчова падзяляюць усе мастакі Віцебска, з якімі нам давялося гутарыць. Цэнтральнай тэмай творчасці большасці мастакоў з'яўляецца паказ людзей пярэдняга краю сямігодкі, радавых сучаснікаў і герояў нашых дзён.

Нядаўна з творчай паездкі ў саўгас «Азярцы» Глыбоцкага раёна вярнуліся мастакі А. Талкач, М. Міхайлаў, Л. Мішурны. Восем дзён сустракаліся яны з перадавымі людзьмі саўгаса — паляводамі, жывёлаводамі, механізатарамі, цікавіліся іх работай, жыццём, адпачынкам. Намалявалі рад партрэтаў перадавых людзей вытворчасці для вясковага клуба, афармілі стэнды працоўнай славы, зрабілі малюнкі для дзіцячага сада. А цяпер, прыехаўшы ў Віцебск, мастакі ствараюць цэлую галерэю партрэтаў сваіх новых сяброў.

Адзін са старэйшых віцебскіх мастакоў У. Кухараў паказаў нам дзве свае апошнія работы — партрэты Герояў Сацыялістычнай Працы ільнаводкі Валянціны Кароткай і свінаркі Марыі Ігнатавай.

НЕЎМІРУЧАЯ ТЭМА

Аб мужнасці і гераізме савецкіх людзей у грозны і суровы час Айчыннай вайны нельга пісаць цяпер так, як пісалі раней, па слядах вялікіх падзей. Патрэбна глыбокае, высокамастацкае філасофскае пранікненне ў неўміручую тэму.

У мінулым годзе П. Явіч дэманстраваў на абласной выстаўцы твор «Заложнікі».

Задумаў новую карціну аб вайне і мастак А. Каржанеўскі. Ён піша пра обальскіх падпольшчыкаў, подзвіг якіх яшчэ не адлюстраваны ў жывапісе. Ужо ёсць эскіз карціны. Камсамольцы паказаны ў лесе, ля вогнішча, перад прыняццем прысягі. Мастак імкнецца да знешняга падабенства герояў, але, на наш погляд, мала дбае аб арыгінальнасці кампазіцыі. Камсамольцы стаяць перад вогнішчам гуртам, іх твары даволі аднастайныя.

САМАЕ ЗАПАВЕТНАЕ

У кожнага мастака ёсць свая, запаветная тэма. Адзін прысвячае гэтай тэме многія гады, другі — аддае ўсё жыццё.

А што больш за ўсё хвалюе заслужанага дзеяча мастацтва Я. Нікалаева?

— Вы ж ведаеце, — гаворыць Яўген Дзмітрыевіч, — я мастак-дэкаратар, афармляю спектаклі.

Мастак не проста механічна выконвае патрабаванні драматургаў і рэжысёраў, малюе дэкарацыі згодна аўтарскіх рэмарак. Ён імкнецца знайсці адпаведныя формы для больш глыбокага вырашэння ідэі спектакля. Цікавымі ў гэтых адносінах з'яўляюцца дэкарацыі да спектакля «Выгнанне блудніцы» па п'есе І. Шамякіна.

Але няўжо мастак Я. Нікалаеў абмяжоўвае сябе толькі тэатральнай работай? Ён прыносіць эскізы, схаваныя пакуль што ад старонніх вачэй.

...Возера. Рассейваецца ранішні туман. Узыходзіць сонца. Ціха плыве човен. У ім Ленін са стрэльбай цераз плячо. Ленін на паляванні — такія творы ўжо ёсць. Але па задуме Я. Нікалаева Ленін са стрэльбай — не проста паляўнічы, а летуценнік, які пільным, празарлівым вокам углядаецца ў блізкае світанне.

Паказаць Леніна простым, чалавечным чалавекам — гэта не значыць акружыць яго дробязямі быту. Міжвольна ўспамінаецца апошняя аповесць Эм. Казакевіча «Сіні сшытак», дзе аўтар проста жывапісуе правадыра рэвалюцыі. У пачатку аповесці мы таксама бачым Ільіча, які плыве на чаўне па возеру. Гэта жывы, чалавечны чалавек, але чалавек незвычайны — вялікі стратэг, філосаф, правадыр.

— Мне вельмі б хацелася, — гаворыць мастак, — закончыць сваю работу, якую я выношваю ўжо многа год, да XXII з'езда КПСС.

* * *

Мы назвалі далёка не ўсіх віцебскіх мастакоў, успомнілі толькі пра некаторыя творы, што нараджаюцца ў гэтыя дні.

У адным страі з прафесіяналамі, з тым жа творчым уздымам, як і яны, рыхтуюць свае падарункі з'езду партыі самадзейныя мастакі Віцебшчыны. Рабочы домабудаўнічага камбіната Мікалай Гвоздзікаў піша серыю партрэтаў сваіх сяброў па рабоце — членаў брыгад і ўдарнікаў камуністычнай працы. Аршанскія самадзейныя мастакі Анатоль Васілеўскі і Аляксандр Лунёў ствараюць на ільнокамбінаце галерэю партрэтаў перадавікоў. Полацкі ўмелец Анатоль Міхеенка выразае з дрэва серыю вобразаў герояў беларускіх народных казак.

Самадзейным мастакам дапамагаюць прафесіяналы. Нядаўна яны правялі пяцідзённы семінар пры Доме народнай творчасці, пазнаёмілі пачынаючых мастакоў з асновамі выяўленчага мастацтва.

З творчым запалам, з сапраўднай узнёсласцю і натхненнем працуюць у гэтыя дні віцебскія мастакі.

В. ВІКТАРАЎ.

ВЫСТАЎКА ТВОРАЎ МАСТАКОЎ КІНО

У акруговым Доме афіцэраў адкрылася першая выстаўка работ мастакоў беларускага кіно.

У дзвюх залах экспануюцца эскізы дэкарацый, касцюмаў, выкананыя мастакамі Е. Ганкіным, Ю. Булычавым, В. Белавусавым, В. Бярковічам і іншымі майстрамі выяўленчага мастацтва. Амаль 170 планшэтаў і кадраў з фільмаў адлюстроўваюць работу над карцінамі «Міколка - паравоз», «Зялёныя агні», «Гадзіннік спыніўся апоўначы», «Чырвонае лісце» і іншымі. Яны па-свойму расказваюць аб невядомых баках стварэння мастацкіх карцін, якія палюбіліся дзесяткам мільёнаў савецкіх гледачоў і наведвальнікам кінатэатраў зарубежных краін.

Некаторыя з экспанатаў апавядаюць аб рабоце над новымі фільмамі «Чалавек не здаецца», «Першыя выпрабаванні» і іншымі, якія нядаўна выйшлі на экраны.

(БЕЛТА).

Фільм пра абаронцаў Брэста

Мінская студыя навукова-папулярных і дакументальных фільмаў стварыла новую дакументальную карціну ў дзвюх частках «Цытадэль славы» — аб героях Брэсцкай крэпасці. Аўтары сцэнарыя Р. Няхай і П. Прыходзька, рэжысёр М. Гарбуноў, аператар Р. Масальскі.

У новым творы беларускага дакументальнага кіно паказаны першыя гадзіны барацьбы мужных абаронцаў супраць нямецкіх акупантаў, якія абрушылі на крэпасць агонь 500 гармат і дзесяткаў самалётаў. У карціне выкарыстаны архіўныя матэрыялы з нямецкіх кіназдымкаў баёў вакол крэпасці, музейныя экспанаты. Дэманструюцца кадры, на якіх зняты ўдзельнікі абароны цытадэлі, што засталіся ў жывых.

У гэтыя дні фільм выходзіць на экраны рэспублікі, ён будзе таксама паказвацца па Мінскаму тэлебачанню.

УЗНАГАРОДЖАННЕ ГАЗЕТЫ

У сувязі з саракагоддзем і за заслугі ў камуністычным выхаванні савецкіх воінаў, Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў газету Беларускай ваеннай акругі «Во славу Родины» Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Ганаровай граматай і граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР узнагароджана таксама група работнікаў рэдакцыі газеты і друкарні «Во славу Родины».

СУСТРЭЧА З ЧЭХАСЛАВАЦКІМ ЖУРНАЛІСТАМ

У Мінск прыехаў вядомы чэхаславацкі журналіст, галоўны рэдактар часопіса «Свет Саветаў» Андрэй Путра. Госць нашай сталіцы пазнаёміўся з жыццём працоўных Мінска, пабываў на аўтамабільным заводзе, камвольным камбінаце, наведаў майстэрні мастакоў. У рэдакцыі часопіса «Беларусь» адбылася цёплая сустрэча супрацоўнікаў з А. Путрам, на якой госць расказаў аб выдавецкай справе ў Чэхаславакіі.

Сорак першы — шэсцьдзесят першы

Тысячы жыхароў Мінска накіраваліся ўчора на плошчу Перамогі, каб ускласці вянкі ў памяць тых, хто аддаў сваё жыццё на палях бітваў у суровыя гады Айчыннай вайны. Бясконцым патокам ішлі былыя салдаты і партызаны, хатнія гаспадыні, моладзь, воіны Савецкай Арміі. На вянках — кароткія, лаканічныя надпісы: «Мужным воінам, аддаўшым жыццё ў абароне Радзімы», «Партызанам і партызанкам Беларусі», «Воінам-пераможцам». Колькі цеплыні ў простых словах, колькі ўдзячнасці.

Гучаць урачыста гімны Савецкага Саюза, Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. У маўклівым шэсці ідуць працоўныя сталіцы да манумента.

У гэты дзень былі ўскладзены вянкі на магілкі і помнікі воінаў і партызан, якія загінулі ў баях на Віцебшчыне, Магілёўшчыне, Брэстчыне і іншых месцах рэспублікі.

НА ЗДЫМКУ: плошча Перамогі. Ускладанне вянкоў.

Фота М. РУБІНШТЭЙНА.

РАЗМОВА пра майстэрства

ЗВЫЧАЙНАЕ І НЕЗВЫЧАЙНАЕ

Як добра і важна, што пры ацэнцы літаратурнага твора крытыка ўсё менш карыстаецца «універсальнымі» меркамі, а імкнецца знайсці «ключ», «план» таго ці іншага творчага рашэння, улічвае і задуму, і своеасаблівасць пісьменніцкага «почырку», і законы жанра. І ўсё ж складанай задачай крытыкі застаецца выпрацоўка таго дзейснага і яснага погляду на літаратурную з'яву, пры якім не ігнаруюцца ні сур'ёзнасць пісьменніцкіх пошукаў, ні правы творчай індывідуальнасці, ні выразнасць ідэйнай канцэпцыі.

Мы выходзім звычайна з таго, што адбор фактаў і своеасаблівасць мастацкай «карціны свету» — гэта пэўная ідэйна-творчая канцэпцыя, праграма і метад пісьменніка. Але ж бывае і так, што ўсё гэта — толькі няўпэўненыя пошукі свайго метаду, не зусім трывалыя прынцыпы творчага адбору. Таму размова аб плённасці або няплённасці той ці іншай тэндэнцыі ў творчасці пісьменніка мае асаблівае значэнне.

На адным з пасяджэнняў секцыі крытыкі шмат аддавалася ўвагі артыкулу В. Крышталя «Пошукі ці літаратурная бравада?» («Літаратура і мастацтва» ад 31 студзеня 1961 г.). Бадай, аднадушным было прызнанне літаратурных вартасцей гэтага выступлення крытыка. Але ж не аднадушнай была думка адносна самога рамана Івана Пташнікава «Чакай у далёкіх Грынях», які разглядаецца ў артыкуле В. Крышталя. Аддаўшы даніну таленавітасці маладога празаіка, адзначыўшы ўдалыя мясціны ў рамане, пахваліўшы аўтара за лексічнае багацце, крытык шмат за што сурова папракае раманіста. Справа ідзе не аб якіх-небудзь дробязях, прыватнасцях, а аб нечым вельмі істотным. Паводле думкі рэцэнзента, раман «Чакай у далёкіх Грынях» не ўдача І. Пташнікава, а сумны вынік яго манернічання, фармальнага эксперыментатарства, пагоні за вонкавым бляскам і арыгінальнасцю і г. д.

Недахопы рамана В. Крышталь заўважае досыць трапна. Але здаецца нам вось што: празмерна ён акцэнтуе аўтарскае свавольства, капрыз, пакідаючы без належнай увагі сур'ёзнасць творчых пошукаў, шчырасць пісьменніцкіх перакананняў.

Мы таксама, урэшце, згодны, што пісьменнік не здолеў па-сапраўднаму паказаць «чалавека, яго душу, яго інтэлект». Але справа тут не толькі ў манернічанні, пагоні за бляскам, а ў з'явах больш прынцыповага творчага парадку. Справа перш за ўсё ў самім разуменні мастацкай свежасці, яркасці, незвычайнасці.

І. Пташнікаў бярэ будні вясковага жыцця і падае іх не як будні. Ён імкнецца адкрыць за звычайнай плынню дзён не зусім звычайны лёс людзей, бурныя пачуцці, вострыя канфлікты. Ці добра гэта? Так, добра, паколькі твор прасякаецца прагай пазнання таго, што за межамі відавочнага, выпадковага. Добра, паколькі жыццёвы факт паварочваецца нейкім новым бокам, нечаканымі гранямі, а ланцуг фактаў імкліва разгортваецца ва ўнутранай напружанасці руху.

Урэшце зусім апраўданы выбар рамантычнай манеры, з якой звязаны і павышаная экспрэсія, і ўмоўнасць прыёмаў, і завастрэнне пачуццяў.

Рэцэнзент папракнуў пісьменніка за тое, што ён перапоўніў твор «занадта гучнымі і звонкімі пейзажнымі замалёўкамі, якія ў большасці выпадкаў не маюць ніякага дачынення да развіцця дзеяння». Але не варта проста адмахвацца ад пейзажаў, трэба пашукаць тут тлумачэння метаду і манеры пісьменніка.

Ёсць у творы цудоўныя замалёўкі, якія паказваюць уменне аўтара адчуваць жыццё прыроды, ёсць трапныя партрэты і цэлыя чалавечыя біяграфіі, выразныя дыялогі і вельмі праўдзівыя псіхалагічныя штрыхі. Але найбольш удаецца аўтару выяўленне не звычайных з'яў, не звычайнага стану чалавечай душы, а выключных сітуацый, узрушаных ці збянтэжаных чалавечых пачуццяў.

Ну, дык што з таго? Здавалася б, гэта справа і права аўтара. Аднак чытач таксама мае права на свае патрабаванні.

Раман «Чакай у далёкіх Грынях» задуман як цэласнае палатно аб радасцях і клопатах нашых сучаснікаў, аб жыцці з усімі яго супярэчнасцямі. Такая задума вымагала іменна **цэласнага** погляду на жыццё, да таго ж **пільнага** погляду, пры якім за вонкавай звычайнасцю з'явы адкрываецца багацце зместу, сапраўдная значнасць унутраных працэсаў. І галоўная хіба аўтарскага падыходу ў тым заключаецца, што жыццё ён схоплівае аднабакова, найперш і найлепш паказваючы «выбухі», «буры» і часам без увагі пакідаючы тое, што напаўняе «будні».

Добра, што аўтар унікае шэрых і нудных апісанняў, лічыць непатрэбным затрымліваць зрок на малазначным, не збіваецца да таго «паўзучага» рэалізму і трывіяльнасці «агульных месц», якія адштурхоўваюць чытача. Бадай, правільна, што ва ўсім павінна адчувацца навізна адкрыцця, свежасць заўважанага. Аднак навізна і свежасць могуць і павінны быць таксама ў тым, што складае змест штодзённага жыцця савецкіх людзей, іх добрыя справы, учынкі, іх інтэлект, роздум, пачуцці.

Аўтар жа, ухіляючыся ад апісальніцтва, імкнучыся да мазкоў смелых і яркіх, несправядліва пагарджае паэзіяй інтэлектуальнага, духоўнага «выспявання» добрых спраў і ўчынкаў людзей, эстэтыкай штодзённага подзвігу. Усё ў яго нібы становіцца на дыбкі, напружваецца, а ў такім разе цяжка бывае пазбегнуць і фальшывага ходу. Ніхто ніколі не патрабаваў ад мастака, каб яго малюнак жыцця ва ўсім «накладваўся» на гэта жыццё, паўтараў усе яго выпадковасці і павароты. Але ж закон жыцця, унутраная логіка павінны «арганізоўваць» твор. А тут, у рамане І. Пташнікава, часам з ланцуга падзей выпадаюць такія важныя звенні, без якіх няма цэласнасці. Справа тут не столькі ў сюжэтных абрывах, колькі ў пропуску неабходных «кавалкаў» самога зместу жыцця.

Вось Галя — у мары і роздуме, у стане асаблівай эмацыянальнай узрушанасці. «Яна не можа даць веры сабе, не можа сазнацца, што спявае ў душы ад найсця велічы і красы, ад утрапнення, ад маладосці... А як хочацца гаварыць, выказаць, што снуецца ў галаве, што гарыць на душы... Жыццё — веліч... Радасць і каханне. Жыццё — мары... Ад веку і праз вякі... Жыццё дае багацце і тварыць. Падсячы, падрань яго, — і ты не птушка, ты — камяк, ты чвякаешся ў снег, у гразь. Жыццё — крылы... Яно дае вялікія правы выявіць розум і годнасць...» Калі хочаце, тут — філасофія кнігі, яе ідэйны і эмацыянальны ключ. Мы не можам у прынцыпе пярэчыць супраць і такога спосабу і тону выяўлення думак героя. Мы толькі хацелі б бачыць і адчуваць філасофію твора выяўленай куды шырэй і мацней у інтэлектуальным і духоўным жыцці герояў.

Няхай сям-там важней падкрэсліць гэтую філасофію самой жыццёвай пазіцыяй чалавека, светаадчуваннем, эмоцыямі. Шмат якія героі (напрыклад, дзед Тодар) пацвярджаюць гэта. Але перад намі і такія, як Леанід, студэнт універсітэта. Каму ж, як не яму, стаць выразнікам інтэлектуальнай сілы гэтай філасофіі. Між тым Леанід мала дзейнічае і мала разважае як чалавек новага свету.

Ёсць народная прыказка: «Лепш недагаварыць, чым перагаварыць». Не спрачаемся з ёй. Аднак, калі недагаворваецца важнае, а штосьці менш важнае перагаворваецца, — мы супраць гэтага.

Адзначаюць у пісьменніка схільнасць да адмоўнага тыпажу. Калі шукаць тлумачэння гэтаму толькі ў яго манеры або ў яго «псіхалогіі творчасці», дык зрабіць гэта можна было б даволі проста. Бачыце, выжлятнікі, джвучкі, куцкі, ойчы сабольскія ды іншыя «прарэхі на чалавецтве» прыцягваюць увагу аўтара калі не як монстры, то, прынамсі, як ненармальнасць, выключэнне, нешта незвычайнае па свайму амаралізму; для гэтай цёмнай і жорсткай чалавечай пароды аўтар знайшоў фарбы яркія, сродкі моцныя. Тут звярыныя звычкі ў «самой натуры», як кажуць мастакі, і ў бытавым праяўленні, і, калі хочаце, «у сярэдзіне». Але гэтай жа шматграннасці і сілы ўражання няма ў вобразах «звычайных» людзей. І міжволі прызнаеш справядлівасць закіду.

Пісьменніцкая манера І. Пташнікава яшчэ не «адстаялася» ў сваіх лепшых якасцях, у ёй яшчэ многа лішняга, пабочнага, выпадковага, і гэта падводзіць яго не толькі ў сэнсе ідэйнай канцэпцыі. Скажам, пісьменніку трэба перадаць эпізод з жыцця героя, у якім мала такога, што магло б здзівіць. І аўтар штучна надае апісанню характар чагосьці незвычайнага, інакш кажучы, звяртаецца да прыёмаў «остранения»... Ужо ў пачатку менавіта так апісваецца няўдалая спроба Леаніда на ходу скочыць у машыну. Здавалася б, вайна, небяспека — настолькі абвостраны пачуцці. На справе нічога гэтага няма, а толькі стылізацыя рамантычнага ўзлёту. Другі наглядны прыклад «остранения» — паводзіны настаўніка Васіля Міронавіча. То ён да смешнага нязграбны і нясмелы з Галінай, то раптам — куды падзеўся ранейшы характар! — абуджаецца ў ім грубы гвалтоўнік... І ўсё гэта бадай што дзеля «сілы страсцей», дзеля яркасці ўражання.

Небяспека, такім чынам, у аднабаковым адборы фактаў і ў не зусім правільным разуменні мастацкай арыгінальнасці.

* * *

Нашу сучаснасць малюе таксама Алесь Асіпенка ў аповесці «Паплавы». Досыць упэўненае аўтарскае пяро, эрудыцыя, назіральнасць праяўляюцца перш за ўсё ў тым, што з'явы ахапляюцца паступова і ў цэласнасці, што ёсць нямала цікавых разваг, «адступленняў», ды, урэшце, кожная асобная «сюжэтная лінія» мае свой пачатак і канец. Жыццёвыя шляхі моладзі і пуцявіны людзей старэйшага пакалення, калгасныя справы і праблемы навукі, роздум аб чалавечым шчасці — тут нібы складанасць самога жыцця. І аднак жа, што з усяго гэтага — галоўнае? Думаецца, што галоўнае ўсё ж у маральных пошуках сучаснай моладзі.

Ёсць нешта агульнае ў двух розных пісьменнікаў — І. Пташнікава і А. Асіпенкі, агульнае ў тэме і ў пошуках. Гэта перш за ўсё вострая цікавасць да разумення звычайнага і незвычайнага ў жыцці і мастацтве.

Ужо на першых старонках твора мастак Рамір, які аказваецца пазней фразёрам і пашляком, па-свойму фармулюе разуменне хараства: «— Ага! Вы пра жыццё. Пахвальна. Але мяне цікавіць не шэры кавалак будзёншчыны, а тое незвычайнае, што можа быць у ёй». Прыгожае зводзіцца іменна да незвычайнага. Рамір кідаецца ў жах ад адной думкі, што нехта можа шукаць хараства ў статку калгасных свінней... Адукаваная мяшчанка Маша глядзіць на рэчы проста: «Узнёсласць належыць мастацтву: літаратуры, музыцы. Якая можа быць узнёсласць у кармавым балансе?».

Эстэтычнае паняцце немінуча пераводзіцца ў план маральны, вырастаючы, па сутнасці, у галоўнае пытанне: як жыць і навошта жыць? Так ці інакш над гэтым задумваюцца ўсе героі, асабліва моладзь — Вера, Лёнька Зайчык, Зіна Асташка, Ніна Шумейка, Макар і г. д.

Пытанне, здаецца, не новае, больш таго — вечнае.

І цікава іменна тое, што кожны раз, для кожнага пакалення і асобнага чалавека пытанне гэта паўстае нібы ўпершыню, бо ўзнікае яно па-новаму, як справа асабістага жыццёвага вопыту. І ў наш час, калі ўсё так ясна для савецкага чалавека ў сэнсе грамадскіх ідэалаў, калі вялікая мэта — камунізм — дае напрамак і сілу ўсім індывідуальным імкненням чалавека, — і ў наш час людзі думаюць і шукаюць, спрачаюцца і вызначаюць свае жыццёвыя пазіцыі.

Узняўшы ў сваёй аповесці важныя этычныя праблемы, А. Асіпенка дае правільнае прынцыповае вырашэнне прыроды калектывізму і ідэйнай еднасці інтэлігенцыі з народам.

Але нестае твору важных якасцей, якія намнога ўзнялі б яго баявую выхаваўчую сілу і эстэтычную самабытнасць.

Мы маем на ўвазе большую смеласць у даследаванні маральных, духоўных, інтэлектуальных пошукаў пасляваеннай моладзі, большую грунтоўнасць псіхалагічнай карціны гэтых пошукаў.

Калі ў І. Пташнікава мы назіралі павышаную ўсхваляванасць, экспрэсію, вылучэнне яркіх успышак незвычайнага, то ў А. Асіпенкі, мяркуючы па кніжнаму варыянту аповесці (зборнік «Подых працы і кветак»), большая раўнавага элементаў, больш спакойная плынь апавядання. І калі само па сабе гэта не добра і не дрэнна, а толькі ўласцівасць пісьменніцкага тэмпераменту ці таленту, то тут, у аповесці «Паплавы», яно часам мяжуе з істотнымі недахопамі. Справа ў пэўнай згладжанасці, ва ўражанні спакою і цішыні нават там, дзе ёсць чалавечая драма, слёзы, нялёгкі шлях да шчасця.

Мы б сказалі, што многія «лініі» аповесці маглі б стаць прадметам паглыбленага мастацкага даследавання — Вера, Леў Раманавіч, Ніна Шумейка, Даміра. Сумненні і развагі былой студэнткі, што трапляе ў сяло, у вір жыцця; чалавечы і грамадзянскі гонар савецкага вучонага; пакалечаная вайною біяграфія дзяўчыны-сіраты, якая паступова знаходзіць сапраўдны шлях да шчасця; супярэчнасці характару былога партызанскага разведчыка, які цяпер на цяжкім пасту калгаснага кіраўніка, ды шмат што іншае захапляе ўвагу чытача, але застаецца недасказаным, незавершаным.

У аповесці прыводзяцца словы сакратара райкома Сяльчонка: «Эканоміку падлячылі, а пра чалавечыя душы, пакалечаныя вайною, забыліся». Сапраўды, якая гэта вострая і складаная тэма! І нават калі ў герояў няма такіх сур'ёзных унутраных канфліктаў, дык і тады іх жыццё, справы, пошукі з'яўляюцца сферай, вартай глыбокага псіхалагічнага раскрыцця.

Не абыходзячы супярэчнасцей, уключаючы іх у поле свайго зроку, аўтар занадта спяшаецца ўсё «закругліць», даць усяму шчаслівае завяршэнне... А якая ж складаная творчая задача — па-сапраўднаму раскрыць хоць бы тую ж тэму звычайнага і незвычайнага, прыгожага і «нізкага», якая была так смела пастаўлена з самага пачатку.

Кволенькая дзяўчына ў акулярах, Зіна Асташка, добраахвотна ідзе на жывёлагадоўчую ферму. Камсамолец Лёнька Зайчык становіцца «даяром», хоць гэта ніяк не стасуецца ні з традыцыйнымі поглядамі, ні з яго ўласным мужчынскім гонарам... Гэта нібы звычайныя сюжэты самога жыцця. Але, падумаўшы, мы знаходзім у такіх сюжэтах шмат і псіхалагічна цікавага, і сацыяльна значнага. Гутарка ідзе пра адкрыццё таго прыгожага і вялікага, што стаіць за самім чалавекам новай фармацыі, за яго адносінамі да працы, за яго творчым гарэннем ад усведамлення сэнсу высокай мэты яго дзейнасці.

І вось, калі паказваецца гатоўнасць адукаванай дзяўчыны ісці на цяжкую і не вельмі «эфектную» працу, то ў гэтым найглыбейшы маральна-псіхалагічны змест. Раскрыць па-сапраўднаму душу, інтэлект, грамадзянскае сумленне такога героя — удзячная задача пісьменніка.

Мы міжволі ўспамінаем тыя эпізоды з рамана М. Астроўскага «Як гартавалася сталь», дзе Карчагін паказан на фронце мірным, у пякельных умовах разрухі, голаду і холаду, калі пракладванне вузкакалейкі было найвышэйшым рэвалюцыйным абавязкам. Хіба эстэтычная сіла гэтых эпізодаў не ў тым іменна, што яны паказваюць непатторнасць подзвігу, непахісны дух людзей, глыбіню ўнутранага перажывання, найярчэйшы ўзор грамадзянскай свядомасці? Не ўзнімаюцца да такога ўзроўню псіхалагічнай напружанасці апісанні спраў маладых сучаснікаў у аповесці «Паплавы». І гэта не таму, што цяпер куды лягчэй жывецца моладзі, што нібыта няма ўжо такіх вострых драматычных калізій. Не, можна і трэба выяўляць вялікую меру адказнасці моладзі за свае справы ў новых, цяперашніх умовах, паказваць своеасаблівасць грамадзянскага подзвігу ва ўсім псіхалагічным багацці.

* * *

Досыць выразна акрэсліваецца ў нашай літаратуры імкненне ахапіць сучаснае жыццё ва ўсёй складанасці ўнутраных працэсаў. Вельмі плённай абяцае быць тэндэнцыя раскрываць незвычайныя праяўленні жыцця, прыгажосць чалавечых здзяйсненняў і чалавечага духу будаўнікоў камунізма. Па-рознаму падыходзяць пісьменнікі да гэтай задачы, розныя яны выпрабоўваюць сродкі і прыёмы. Бясспрэчна, што ёсць агульная абавязковая ўмова плённасці пошукаў — вернасць праўдзе жыцця. Але нялёгкія бываюць шляхі да глыбіні мастацкага бачання свету, да яснай ідэйнай канцэпцыі, да высокай культуры пісьменніцкага майстэрства. Калі крытык па-сапраўднаму хоча дапамагчы маладому пісьменніку рассеяць сумненні, знайсці правільныя шляхі да мэты, ён павінен улічваць, пры ўсім астатнім, і творчую манеру пісьменніка, своеасаблівасць яго індывідуальных пошукаў, уласцівыя яму цяжкасці і трывогі.

Н. ПЕРКІН.

40 ГОД НА АМАТАРСКАЙ СЦЭНЕ

І. К. Андрыеўскі ў ролі Карпа Маеўскага.

На сцэне Слонімскага народнага тэатра ідзе спектакль па раману І. Шамякіна «Глыбокая плынь». Перад гледачамі ўваскрасаюць вобразы партызан — барацьбітоў за вызваленне роднага краю ад акупантаў. Адну з галоўных роляў у гэтым спектаклі — калгасніка-патрыёта Карпа Маеўскага выконвае брыгадзір кардоннай фабрыкі «Альбярцін» Іван Касьянавіч Андрыеўскі, які вось ужо каля сарака год удзельнічае ў мастацкай самадзейнасці.

— Любоў да сцэны, — успамінае стары рабочы, — паявілася ў мяне ў дваццатыя гады. У нашым пасёлку Альбярцін у той час настаўнікам мясцовай школы працаваў вялікі аматар драматычнага мастацтва. У вольны час маладыя рабочыя збіраліся ў яго, вучыліся дэкламаваць, рыхтавалі невялікія п'есы. Калі на Слонімшчыне арганізавалася Беларуская сялянская грамада, мне даручылі стварыць пры пасялковай добраахвотнай пажарнай дружыне драматычны гурток. Ставілі мы на роднай беларускай мове аднаактовую драму Э. Ажэшкі «У зімовы вечар», камедыю «Мікітаў лапаць», а калі раздабылі «Паўлінку» Янкі Купалы, вырашылі абавязкова паставіць яе. Рыхтаваліся старанна, рэпеціравалі амаль кожны дзень, але тут умяшалася цэнзура і забараніла паказваць п'есу насельніцтву. Доўга ішла барацьба, але мы ўсё ж дамагліся дазволу. «Паўлінка» карысталася вялікім поспехам у рабочых і сялян навакольных вёсак. Мне давялося іграць ролю Сцяпана Крыніцкага.

Вялікую радасць прынёс Андрыеўскаму год уз'яднання Заходніх абласцей Беларусі ў адзінай сацыялістычнай дзяржаве. З першых жа дзён ён удзельнічае ў стварэнні фабрычнай мастацкай самадзейнасці, спявае ў хоры, чытае ўрыўкі з п'ес.

У вайну Іван Касьянавіч працаваў на адным з заводаў Урала. Працаваў многа, але для любімага мастацтва заўсёды знаходзіў час.

Вярнуўшыся на радзіму, Андрыеўскі ўключаецца ў аднаўленне кардоннай фабрыкі. Працу і грамадскую дзейнасць Андрыеўскага, урад высока ацаніў, узнагародзіўшы яго ордэнам «Знак пашаны».

У 1953 годзе Іван Касьянавіч стаў удзельнікам драматычнага калектыву Слонімскага раённага Дома культуры — аднаго з лепшых у рэспубліцы. У ліку першых гэтаму калектыву прысвоена назва Народнага тэатра, а Андрыеўскаму — званне артыста Народнага тэатра. Талент, працавітасць, веданне жыцця дапамаглі яму стварыць запамінальныя вобразы камандзіра рабочага атрада ў п'есе «Юнацтва бацькоў», спекулянта Галенчыка ў «Палкоўніку неспакойнай службы», дзядзькі Фёдара ў «Барабаншчыцы», старшыны міліцыі ў «Нячыстай сіле». З кожнай новай п'есай расце выканаўчае майстэрства самадзейнага артыста.

Івану Касьянавічу хутка 60 год, але ён і цяпер самы актыўны ўдзельнік самадзейнасці. За выкананне многіх роляў Андрыеўскі ўзнагароджаны граматамі абласнога ўпраўлення культуры і Міністэрства культуры БССР.

А. ПЕРАХОД.

ДЭВІЗ: ГУМАНІЗМ, МІР, ДРУЖБА

Ужо мала часу засталося да адкрыцця другога Міжнароднага кінафестывалю ў Маскве. Яго высакародны, поўны глыбокага сэнсу дэвіз: «За гуманізм кінамастацтва, за мір і дружбу паміж народамі!»—хвалюе зараз шматлікіх кінадзеячоў па ўсіх кутках зямнога шара.

Паводле слоў чэхаславацкага рэжысёра Войцеха Яснага, другі Маскоўскі міжнародны кінафестываль будзе адным з самых важных фестываляў, бо ў ім прымуць удзел усе сацыялістычныя краіны і прагрэсіўныя кінематаграфісты буржуазных краін. Характэрна, што на маскоўскім аглядзе шырока будуць прадстаўлены творы маладых дзяржаў Азіі і Афрыкі.

У апошнія дні стала вядома аб прыездзе на Маскоўскі фестываль у якасці гасцей новых асоб.

Паступілі новыя весткі і адносна тых фільмаў, якія прапануюць розныя краіны для конкурсных і пазаконкурсных праглядаў. Напрыклад, Брытанская асацыяцыя кінапрадзюсараў рэкамендавала для конкурснага паказу мастацкую карціну «Працэс над Аскарам Уайльдам» і дакументальную — «Рэчка жыцця». Кінаматаграфісты Венесуэлы пазнаёмяць удзельнікаў фестывалю са сваімі кароткаметражнымі відавымі фільмамі «Мерыда», «Маргарыта — востаў жэмчугу», «Чылі Чыліта». ГДР выставіла на конкурс фільм рэжысёра Конрада Вольфа «Прафесар Мамлок», а для пазаконкурснага паказу мастацкія фільмы «Справа Гляйвітца» і «Італьянскае капрычыо» (апошні пастаўлены на студыі «Дэфа» італьянскім рэжысёрам Глауко Пелегрыні). Рэспубліка Малі пакажа на аглядзе два відавых фільмы, а Цэйлон—мастацкі фільм «Курулубеда».

Лепшыя творы кінамастацтва будуць узнагароджаны «Вялікім прызам», 4 залатымі і 12 сярэбранымі прызамі. Апрача таго, устанаўліваюць свае прызы і дыпломы рад грамадскіх арганізацый: Саюз таварыстваў дружбы і культурных сувязей з зарубежнымі краінамі; Саюз работнікаў кінематаграфіі СССР; Камітэт маладзёжных арганізацый СССР; саюзы пісьменнікаў, журналістаў, кампазітараў; Савецкі камітэт абароны міру; Саюз спартыўных таварыстваў СССР.

У сталіцы нашай Радзімы ідзе напружаная падрыхтоўка да фестывалю. Многа работы ў мастакоў: ім трэба прыгожа афарміць Палац спорту, дзе адбудзецца ўрачыстае адкрыццё агляду Міжнароднага кінамастацтва, а таксама Манежную плошчу, на якой будзе экспанавацца традыцыйная выстаўка, прысвечаная кіно. Прамысловыя прадпрыемствы заняты выпускам розных сувеніраў і падарункаў для гасцей і гледачоў.

Савецкая сталіца з радасцю расчыніць свае дзверы для ўсіх удзельнікаў міжнароднага агляду.

Сорак першы — шэсцьдзесят першы

НА АБПАЛЕНАЙ ЗЯМЛІ

ПРАЗ РАСЧЫНЕНАЕ акно відаць палова вёскі, дарога, маладыя бярозы. У зяляніне бэзу — абеліск. Ён не з мармуру. Складзены з цэглы і атынкаваны. Такіх абеліскаў не злічыць на Палессі. Ды ці толькі на Палессі! Яны ёсць у Віцебску і Гомелі, яны збудаваны ў вёсках, яны стаяць каля дарог у полі. Пад імі спяць салдаты і партызаны — верныя сыны Радзімы. Але вось гэты, што ў Капацэвічах, ці, як гавораць мясцовыя, — у Капачах...

— Так, героі не толькі тыя, хто паміраў са зброяй у руках, — гаворыць задуменна Серафім Радзюк.

— Зразумела. Былі сувязныя, палонныя.

— Не. Проста калгаснікі, старыя ці жанчыны, якія не трымалі аўтамата. Але сэрцам яны былі партызаны і салдаты. Таму і памералі героямі...

Серафім Радзюк сядзіць каля акна. У яго расшпіленая кашуля. Яму горача. Можа, ад спякотнай раніцы, але хутчэй усяго ад успамінаў, ад размовы. Радзюк сярэдняга росту, з крыху прыжмуранымі жвавымі вачамі, на дзіва рухавы, хоць і пайшоў яму шосты дзесятак. Гаворыць ён шпарка, тэмпераментна, жэстыкулюючы рукамі.

— Хочаце, я раскажу вам, як гэта было. — Радзюк кінуў кароткі позірк на абеліск. — Сёння пра гэта варта ўспомніць. Тым больш, што яшчэ ходзяць па зямлі тыя, хто трымае ў руках галавешкі мінулай вайны...

* * *

Не міналі Капацэвіч войны. У 1812 сюды заходзілі коннікі французскага маршала Мюрата — шукалі па хатах сала і хлеба. У 1914 былі немцы. У грамадзянскую вайну — белапалякі. І кожны раз капацэвіцкі мужык быў што гарох пры дарозе: хто ідзе, той скубане.

Самым цяжкім выпрабаваннем з усіх іншаземных навал было нямецка-фашысцкае нашэсце. Фашысты не лезлі ў балоты, абыходзілі іх. Але ў гэтым краі партызаны не давалі спакою ворагу. І карнікі кінуліся ў партызанскі край. Запалалі вёскі Пузічы, Хорастава, Вялічкавічы, Дуброўнае, аўтаматныя стрэлы рэхам пакаціліся па лясах.

У адну з лютаўскіх раніц у Капацэвічы прыйшоў вораг. Не, не прыйшоў, а ўпоўз ціха, без грукату, без стрэлаў. Серафім Радзюк забег да суседзяў.

— Уцякайце ў лес!

— А, можа, ціха будзе? — у трывозе запытаў Мікалай Рудзеня.

— Кінь ты! Гэта маскіроўка. Каб не ўцякалі. Дык не пойдзеш? Ну, як хочаш. Я — у лес.

Радзюк пералез цераз плот і, праваліваючыся па пояс у снег, падаўся ў гушчар. Карнікі ачапілі вёску. З хаты ў хату ішлі фашысты, загадвалі:

— Усім сабрацца на калгасным двары.

— Што там рабіць? — у трывозе спытаў Сцяпан Агіевіч.

— Яшчэ размаўляць будзеш! — гыркнуў фашыст і схапіў за каўнер Сцяпана. — Прытулак партызанам даяце!

Па адным ішлі людзі на двор. Ішлі і здагадваліся, што набліжаюцца апошнія мінуты жыцця. Але што можа зрабіць стары чалавек ці жанчына з дзіцем на руках, калі за кожным іх крокам сочыць чорны ствол аўтамата. Заставалася адно: ісці горда, мужна, непахісна, каб вораг бачыў вялікую сілу савецкага чалавека.

Калі ўсіх 445 жыхароў вёскі сагналі на двор — павялі пяць чалавек у хлеў, і грымнулі першыя стрэлы. Загінулі працавітыя людзі, добрыя калгаснікі Сцяпан Агіевіч, Алена Гарбачэня. За імі павялі Фёдара і Аўдоццю Грыцэвіч з дзецьмі. Ізноў стрэлы. Усе 445 ішлі на смерць моўчкі, не просячы літасці, і сустракалі яе, як воіны. А карнікі спяшаліся: чаго добрага налятуць партызаны. Фашысты аблілі газай хлеў і зашугала полымя. Падпаліўшы вёску, карнікі кінуліся наўцёкі.

Цудам выпаўз з хлява паранены ў галаву і ногі Мікалай Рудзеня. Задыхаючыся ад дыму, у тлеючай вопратцы, услед выпаўзлі Аксіння Кулевіч і Аўдоцця Грыцэвіч. Потым яшчэ некалькі чалавек. З лесу прыйшоў Серафім Радзюк і знайшоў у снезе Мікалая. Ручніком так-сяк перавязаў сябру рану, дапамог узняцца другім. Жывымі засталося дзевятнаццаць чалавек...

Восенню зноў наляцелі карнікі, і пасля іх засталося жывых дванаццаць. Потым яшчэ менш: фашысты схапілі Мікалая Новіка і ў Слуцку катавалі за сувязь з партызанамі. Загінуў у баю з акупантамі Васіль Новік, брат Мікалаеў.

Зруйнавалі акупанты на Палессі сотні вёсак, забілі тысячы жыхароў, разрабавалі маёмасць. Ім здавалася — усё! На векі вечныя тут знішчана жыццё.

Чым больш лютаваў вораг, тым мацней грымелі ў пушчах партызанскія стрэлы і цяжка станавілася дыхаць катам на палескай зямлі. Ад Капацэвіч да Хорастава і на поўдзень да Пінска, на ўсход да Рэчыцы хмызнякамі прабіраліся народныя мсціўцы партызанскага генерала Коржа да нямецкіх гарнізонаў. Налятаалі знянацку, і, пакараўшы захопнікаў, — зніклі. На поўдзень ад Капацэвіч дзейнічалі мсціўцы пад камандай Героя Савецкага Саюза Гуляева. Нездарма гэтую абпаленую зямлю, багата палітую крывёю, і цяпер людзі завуць партызанскім краем.

* * *

Серафім Радзюк уздыхнуў і змоўк, не адрываючы вачэй ад абеліска. Аксіння Кулевіч, не саромячыся слязы, выцерла хусцінкай вочы. Прыйшлі і ціха селі на крэслы Мікалай Рудзеня і Матрона Анісімаўна Агіевіч. Матроне Анісімаўне дзевяноста год. Яна яшчэ добра чуе і бачыць. Летась рабіла зажынкі і дажынкі. Сёлета палола.

— Аднавіліся Капацэвічы?— пытаемся ў Радзюка.

— Амаль. Пасля вайны з арміі прыйшлі хлопцы, пажаніліся, пабудавалі хаты. Шырокая новая дарога звязала вёску з раённым цэнтрам. Цяпер мы жывём не на краю свету...

Ёсць пра што расказаць Серафіму Радзюку. Загінаючы пальцы, ён пералічвае грамадскія будынкі — пошту, медыцынскі пункт, сельскі клуб, бібліятэку, магазін. Гаворыць пра жыццё калгаса.

— Калгас наш «Чырвоная зорка» — мільянер. Жывёлагадоўляй займаемся. Толькі ў нашай брыгадзе 160 галоў буйнай рагатай жывёлы.

З Серафімам Радзюком, Матронай Анісімаўнай, Хвядосам Новікам ідзём па вёсцы. Даўно зніклі папялішчы. Дрэвы, калісьці абпаленыя агнём, выгналі буйнае моцнае голле. Каля прысад гуляюць дзеці. У спякотным чэрвеньскім паветры безупынна звіняць пчолы.

І. КЛАЗ.

Часта прыходзяць да абеліску жыхары Капацэвіч.

Фота Ул. Крука.

У Капацэвіцкай сельскай бібліятэцы 130 чытачоў. Галіна Дубовік (злева) выдае мастацкую літаратуру маладым жыхарам вёскі Анатолю Радзюку і Тамары Сцяпурка.

З КІНАКАМЕРАЙ па рэспубліцы

Недалёка ад Васілевіцкай ДРЭС пачалося будаўніцтва завода штучнага валакна. Побач расце жылы гарадок. Ужо сёння жыхары Шацілак з любоўю называюць свой пасёлак Светлагорскам... Аб усім гэтым і расказана ў першым сюжэце кіначасопіса «Савецкая Беларусь» № 16, які пачаў дэманстравацца на экранах рэспублікі.

З другога сюжэта — «Новы пачын» — гледачы даведаюцца аб працоўных дасягненнях рабочага Магілёўскага завода «Строммашына» І. Галчанкава, якія ён прысвяціў XXII з'езду партыі.

З цікавасцю будуць прагледжаны кінакадры, знятыя аператарам Ул. Пужэвічам у саўгасе «Волма» Мінскага раёна. Тут будуецца першы ў рэспубліцы саўгас-горад. Сям'я кожнага рабочага саўгаса будзе жыць у асобнай кватэры з водаправодам, каналізацыяй, цэнтральным ацяпленнем і газам.

Далей у кіначасопісе расказваецца аб выстаўцы беларускай графікі ў Мінску, аб знаходжанні ў Венгрыі Беларускага народнага ансамбля песні і танца і аб іншых падзеях.

Падзеі. Факты. Навіны

△ Два дні гасцілі ў Гомелі артысты Тбіліскай эстрады. Прадстаўнікі грузінскага мастацтва выступалі на сцэне Палаца культуры чыгуначнікаў імя Ул. І. Леніна.

В. СЯМЕНАЎ.

△ На сцэне Капыльскага раённага Дома культуры паказалі сваю канцэртную праграму артысты Луганскай філармоніі Украінскай ССР.

Цёпла сустрэлі гледачы ўдзельнікаў музыкальнага квартэта, якія з поспехам выканалі творы савецкіх і зарубежных кампазітараў, пластыка-акрабатычныя нумары ў выкананні лаўрэатаў рэспубліканскага конкурсу А. Барташэвіча і Е. Васінай.

М. СЯУРУК.

△ Удзельнікі мастацкай самадзейнасці Дубровенскага раённага Дома культуры зрабілі выезд з канцэртам да сваіх суседзяў-аршанцаў.

Разнастайная па зместу эстрадная праграма была цёпла сустрэта рабочымі і служачымі сілікатнага завода, у клубе якога выступалі дубровенцы.

А. МАЦЫЛЕВІЧ.

Сорак першы — шэсцьдзесят першы

Неўзабаве на кніжных паліцах з'явіцца зборнік «Гераічная абарона» пра мужнасць воінаў і камандзіраў 42-й і 6-й стралковых дывізій, якія ў навальнічныя гады 1941 года першымі прынялі бой за Радзіму ў крэпасці над Бугам.

Гэтую кніжку рыхтавалі для друку Інстытут гісторыі Акадэміі навук БССР і Музей абароны Брэсцкай крэпасці.

Першыя тры тысячы экзэмпляраў гэтага зборніка (ён выходзіць 25-ці тысячным тыражом), якія выпушчаны ў гэтыя дні, рэдакцыя грамадска-палітычнай літаратуры Дзяржаўнага выдавецтва БССР учора спецыяльнай машынай накіравала ў Брэст, куды сягоння прыехалі многія аўтары гэтай кнігі — былыя камандзіры, байцы, дзеці, жонкі і выхаванцы палка. Сярод іх Герой Савецкага Саюза, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР П. Гаўрылаў, А. Вінаградаў, дэпутат Вярхоўнага Савета Армянскай ССР С. Матэвасян, Герой Савецкага Саюза М. Мяснікоў, Н. Кантроўская, Р. Абакумава, П. Клыпа, Ф. Жураўлёў, А. Пятліцкі і інш.

Зборнік адкрываецца ўступным артыкулам начальніка Музея абароны Брэсцкай крэпасці А. Крупеннікава. Аўтар артыкула прыводзіць шмат новых дакументаў нямецкага камандавання, якое кіравала штурмам крэпасці ў 1941 годзе.

У кнізе змешчаны ўспаміны 73-х удзельнікаў абароны. Да кожнага артыкула дадзены партрэт і кароткая біяграфічная даведка абаронцы.

Чытач у кнізе знойдзе партрэты загінуўшых герояў абароны, шматлікія рэпрадукцыі карцін вядомых савецкіх мастакоў, фотакопіі дакументаў і фотаздымкі рэліквій баявой славы.

Ніжэй друкуецца ўрывак са змешчаных у кнізе ўспамінаў былога палітрука 455-га стралковага палка Пятра Паўлавіча Кашкарова.

З 26-га чэрвеня 1941 года Пятро Паўлавіч выконваў абавязкі начальніка штаба зводнай групы па абароне Цытадэлі. 30 чэрвеня пры налёце фашысцкай авіяцыі ён быў цяжка кантужаны. У гэты ж дзень П. Кашкароў страціў прытомнасць і фашысты яго захапілі ў палон.

П. Кашкароў знаходзіўся ў лагерах ваеннапалонных у Бяла-Падляску, Замосці, Хамельбургу і Нюрнбергу. Тут ён прыняў актыўны ўдзел у антыфашысцкіх арганізацыях ваеннапалонных.

Цяпер камуніст П. Кашкароў працуе ў Маскве на адной з аўтабаз. Ён узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга і медалямі.

Савецкі характар

Здаецца, ніколі не былі такімі прыгожымі чэрвеньскія дні, як у 1941 годзе. Багаты ўраджай спеў на палях, збожжа стаяла ў рост чалавека, прырода шчодра адплочвала людзям за іх старанную працу. Жыццё з кожным годам станавілася ўсё лепшым, прыгажэйшым і багацейшым.

Маладой Савецкай дзяржаве ішоў дваццаць чацвёрты год. Усюды савецкія людзі былі заняты мірнай стваральнай працай. Толькі б жыць і радавацца, як раптам...

...21 чэрвеня позна вечарам я вяртаўся ў крэпасць. Ішоў не спяшаючыся, ноч была ціхая, глыбокая, маўклівая.

Мінуў Паўночную браму, Усходні форт, мост праз раку Мухавец, Трохарачную браму і ўзяў кірунак направа. Дзе-нідзе чуліся асобныя галасы чырвонаармейцаў. Я падняўся на другі паверх. Таварышы мае ўжо спалі глыбокім сном. Не спалі толькі днявальныя і дзяжурны па 455-му палку. Я лёг і моцна заснуў.

Прачнуўся ад моцнага выбуху, падбег да акна, але ў гэты час выбуховая хваля выбіла шыбы з рамы. Асколкі шкла парэзалі мне твар. Над крэпасцю ўзляцела полымя. Яго барвовыя языкі асвяцілі небасхіл. Зямля і неба скаланаліся ад моцных выбухаў. Сярод руін ляжалі першыя ахвяры гітлераўскага разбою, стагналі параненыя.

Я скамандаваў: «Да зброі! За мной!» Калі спусціўся з другога паверха ўніз, дык там сустрэў дзяжурнага па штабу лейтэнанта Анатоля Вінаградава. Я запытаўся, у чым справа. Ён паглядзеў на мяне і адказаў: «Вайна». Вінаградаў намагаўся звязацца са штабам дывізіі, але нічога не выходзіла: сувязь была перарэзана. Лейтэнант Вінаградаў — валявы камандзір, удзельнік фінскіх баёў, ардэнаносец. З ім мы і прынялі камандаванне падраздзяленнямі 455-га палка і 37-га асобнага батальёна сувязі...

Пасля налёту авіяцыі і артылерыйскага абстрэлу, першы штурмавы фашысцкі атрад уварваўся праз Цярэспальскую браму ў Цытадэль. Як толькі ворагі развярнуліся ўздоўж казармаў 84-га стралковага палка, мы нечакана ўдарылі ім у фланг. Немцы былі разрэзаны на дзве часткі. Адну з іх прыціснулі да ракі Мухавец, а другую дабілі байцы 333-га стралковага палка. Толькі частцы фашыстаў удалося на час схавацца ў касцёле.

У гэты час немцы абыйшлі нас праз Паўночна-Заходнюю браму і земляны вал, мабыць, з мэтаю атакаваць з тылу і ўварвацца праз мост Мухаўца. Але і тут яны пацярпелі няўдачу...

Пасля гэтай няўдалай атакі фашысты сталі кідаць на нас адну за другою штурмавыя групы, кожная з гэтых груп дзейнічала ў сваім напрамку. Цэнтральная плошча крэпасці была ўслана трупамі. Вораг стараўся абысці нас, каб адрэзаць наш раён абароны ад Холмскай і Цярэспальскай брам і будынка інжынернага ўпраўлення крэпасці. Мы вырашылі ўзмацніць кругавую абарону...

Вінаградаў узяў з сабой два ўзводы і паспяшаўся туды. Я застаўся ў раёне абароны, каб трымаць пад агнём плошчу, а станкавыя кулямёты сканцэнтраваў па валу берага Мухаўца... Адначасова Вінаградаў і лейтэнант Папоў распачалі рукапашны бой на масту праз Мухавец. Насціл моста ўжо гарэў. Курсанты, пехацінцы, сапёры, сувязісты штыкамі і гранатамі знішчалі фашыстаў, скідалі іх у рэчку. Вада афарбавалася ў барвовы колер, а трупы плылі быццам дровы на рачным сплаве. Мы захапілі многа аўтаматаў, гранат і іншай зброі.

Два фашысты залезлі на гарышча казармы 455-га стралковага палка. У іх была задача — знішчыць наш кулямётны разлік, які касіў ворага на валу Мухаўца, не даваў яму падняцца. Я заўважыў гэта і таксама кінуўся куды. Там, у паўзмроку, прыціснуў аднаго фашыста да сцяны, схапіў яго за ногі і скінуў з даху; другі гітлеравец спачатку разгубіўся, але затым штыком двойчы мне параніў нагу. Неўзабаве я і яго скінуў з гарышча ў Мухавец.

Атака была адбіта. Наступіла на момант цішыня. Фашысты ўключылі гучнагаварыцель і пачалі нас агітаваць, здавацца ў палон. Здраднікаў сярод нас не аказалася.

Тады немцы накіравалі супраць нас танкі. Яны прайшлі ў цэнтр крэпасці і прамою наводкай білі па амбразурах і вокнах казармы. Нам давялося перабрацца з першага паверха на другі, а затым зноў на першы і ў падвал. Наверсе засталіся толькі назіральнікі. Вораг меў добрую зброю, а мы — мелі нязломную волю да барацьбы. Як толькі танкі ўвайшлі ў Цытадэль, фашысты зноў кінуліся на штурм. Ланцуг за ланцугом, з закасанымі рукавамі, з аўтаматамі напагатове, яны ішлі на сустрач нам. Мы падпусцілі іх да былога касцёла, а затым сустрэлі моцным кулямётным агнём. Гітлераўцы не вытрымалі і ў паніцы кінуліся ўцякаць. Нас падтрымалі з левага фланга — з боку Белага палаца — байцы 84-га стралковага палка, а з правага — чырвонаармейцы 333-га і 44-га палкоў. Частка фашыстаў засела ў былым касцёле, сталоўках камсастава і інжынернага палка.

Непрыкметна вечарэла. Перастрэлка значна паціхла. Мы вырашылі падвесці вынікі барацьбы першага дня абароны, падумаць пра параненых, дзяцей і жанчын... Мы чакалі, што на світанні 23 чэрвеня фашысты зноў пачнуць танкавую атаку. Вырашылі з надыходам ночы паслаць вопытных артылерыстаў высветліць наяўнасць уцалелых гармат. Артылерыйскі парк быў размешчаны непадалёку ад сталоўкі камандзірскага саставу і будынка казарм 455-га стралковага палка. Гэты ўчастак яшчэ з першых хвілін бою фашысты ўзмоцнена бамбілі, і цяжка было сказаць, ці засталіся там цэлыя гарматы. Праўда, яшчэ ўдзень адзін з байцоў хацеў прабрацца да батарэі, але гэты смяльчак быў падкошаны варожай куляй...

Пад раніцу кулямётна-мінамётны абстрэл вораг змяніў на бамбёжку. З правага берага Мухаўца адкрыла агонь гармата. Яна многа прынесла нам непрыемнасцей. Як толькі трохі сціхла страляніна, наш наводчык першага гарматнага разліку адным снарадам прымусіў замоўкнуць гэтую гармату ворага. Гадзін ў восем раніцы з Паўночнай брамы Кобрынскага ўмацавання ў напрамку да Трохарачнай брамы праімчаліся на вялікай хуткасці два фашысцкія танкі. Напэўна, дарога ім была добра вядомая, і яны былі ўпэўнены ў тым, што тут для іх не будзе перашкод. Мы падпусцілі машыны ворага амаль да моста і вывелі са строю першы танк; другі павярнуў і пайшоў за земляны вал. На працягу 23 чэрвеня на гэтым участку абароны было знішчана нашай артылерыяй і гранатамі некалькі фашысцкіх танкаў і больш роты салдат.

У цэнтры крэпасці вораг не даваў нам спакою. Фашысты поўзалі, як чэрві, стараліся прабрацца ў нашы казармы пад прыкрыццём кулямётнага агню з касцёла і сталоўкі камсаставу. Трапнымі стрэламі з гармат мы прымусілі змоўкнуць фашысцкія агнявыя кропкі. Атака іх зноў не ўдалася.

Нам з Вінаградавым часта даводзілася спускацца ў падвалы да параненых сваіх баявых сяброў, дзяцей і жанчын...

Я памятаю размову з цяжкапараненым лейтэнантам інжынернага палка. Ён ляжаў у падвале і стагнаў ад няшчаднага болю. Яму асколкам разарвала жывот, і калі я запытаў, што з ім, ён адказаў мне: «Думаю аб сваіх бацьках. Яны людзі пажылыя, уся надзея была ў іх на мяне, я ў іх адзін...» Ён памёр.

У нязносна цяжкіх умовах і днём і ноччу мы вялі жорсткую барацьбу з азвярэлымі гітлераўскімі галаварэзамі. Напружаныя бai патрабавалі ад кожнага байца і камандзіра выключнага воінскага майстэрства, пільнасці, умення хутка арыентавацца ў складанай абстаноўцы. Літаральна на кожным кроку нас падпільноўвала небяспека.

...Наступіла 28 чэрвеня. Раніца была ціхая, цёплая, цішыню парушаў толькі голас гучнагаварыцеляў: «Забівайце сваіх камандзіраў, камісараў і камуністаў, здавайцеся ў палон, Вам будзе выратавана жыццё. Ваша супраціўленне дарэмнае. Войскі вялікай Германіі ўзялі Ленінград, Маскву» і г. д.

Палкавы камісар Фамін падняўся на скрынку з-пад патронаў і сказаў: «Я, таварышы, іду ў падвал да параненых, да дзяцей і жанчын». Ён узяў з сабой двух чырвонаармейцаў і пайшоў. Мы засталіся ўдваіх з капітанам Зубачовым.

— Становішча цяжкае,— задумліва прагаварыў капітан,— галоўнае, што рабіць з параненымі і жанчынамі, загінуць яны тут разам з намі: сёмы ж дзень сядзяць амаль без ядзі і вады. Вернецца камісар, давайце вырашым, і сёння ж дзяцей і жанчын адправім у палон, магчыма, фашысты пашкадуюць жанчын і дзяцей. Другога выхаду няма.

І сапраўды, сёмы дзень галодныя, знясіленыя байцы вялі жорсткія няроўныя баі з ворагам. Вярнуўся камісар Фамін. Было відно, як цяжка ён перажываў усё, што давялося яму бачыць у падвалах. Ён апусціўся на скрыню і абхапіў абедзвюма рукамі галаву.

— Камісар,—сказаў капітан Зубачоў, гледзячы на Фаміна,— мы вось з начальнікам штаба гутарылі і думаем, што ты нас падтрымаеш.

— У чым?—спытаў Фамін.

— Ці не лепш будзе нам паслаць жанчын і дзяцей у палон, магчыма, іх пашкадуюць, і яны застануцца жывымі. Усё ж такі гэта жанчыны і дзеці, а не ўзброеныя салдаты.

— Я таксама прыйшоў да такога вываду,—ціха прамовіў Фамін,—накіраваць і неадкладна.

Раней, да вайны, я заўсёды думаў, што наперадзе ў мяне тысяча год. Я не лічыў дзён, а колькі іх у мяне засталося цяпер? Магчыма, зусім мала, да першай рукапашнай схваткі? Так ці інакш, але і ў апошнія гадзіны трэба жыць на поўную сілу. Я выйшаў з памяшкання і пайшоў па будынку інжынернага палка. Людзі стаялі на сваіх месцах. Іх зарослыя брудныя твары, пачырванелыя ад бяссонніцы і пылу вочы, акрываўленыя лахманы абмундзіравання наводзілі жах.

— Ціха?—спытаў я.

— Ціха,— адказаў чырвонаармеец,—хутка, відаць, пачнуць.

— Яны думаюць, што перамогуць. Крэпасць яны, магчыма і возьмуць і нават нас тут усіх пераб'юць, але ўсё роўна перамога будзе наша, — сказаў адзін з байцоў...

П. КАШКАРОЎ.

БРЭСЦКАЯ КРЭПАСЦЬ У МАСТАЦТВЕ. Руіны Цярэспальскіх варот. Малюнак І. Мядзведзева.

Лірыка мастака

Не верце японскай прымаўцы: «Верш — гэта карціна, якая гаворыць, карціна — гэта нямы верш». Я за тыя карціны, якія гавораць, як верш. Тады фарбы жыцця надоўга застаюцца ў памяці, як вясёлкавае ззянне самых раптоўных метафар.

З такою думкай я пакідаў пакоі нашага Саюза мастакоў, дзе размешчана справаздачная выстаўка новых работ Алесі Паслядовіч, выкананых у час яе творчага падарожжа па Закарпаццю, Палессі, у Крыме і Салігорску.

Гуаш, вугаль, акварэль, а часам — камбінаванае, вядомае толькі ёй, мастаку, шматфарбнае лірычнае пісьмо... Многае ўсхвалявала, запомнілася так, што нават цяпер, пакінуўшы выстаўку, ведаеш, дзе і як размешчана ўпадабаная рэч, і — галоўнае — надоўга запомніліся тыя мясціны і людзі, з якімі пазнаёміў мастак, неспакойны, прагны да вандровак, улюбёны ў шырокі свет.

Творчасць Алесі Паслядовіч шанавалі і да гэтай сустрэчы. Яе добра ведаюць як таленавітага графіка-ілюстратара. Далёка вядомы яе выдатныя ілюстрацыі да паэмы Якуба Коласа «Сымон музыка», якія некалькі год назад экспанаваліся на Усесаюзнай мастацкай выстаўцы. Заўсёды са святочным настроем бярэш у рукі кніжкі, аформленыя Алесяй Паслядовіч. Шмат чаго прыемнага гаварылася пра яе станковую графіку. Закончыўшы ленінградскі інстытут імя Рэпіна, мастак ужо колькі год паспяхова працуе ў Мінску.

Новая сустрэча... Тут ніколі не вымавіш словы «каляровая фатаграфія», якія часта чуеш, калі пачынаецца размова пра сённяшняе выяўленчае мастацтва. Гэта сустрэча з мастаком вострага зроку і шчырага сэрца. Гэта, на маю думку, менавіта, **сучасныя** сродкі мастацкага пазнання жыцця, сродкі незвычайныя, але глыбока чалавечныя, з той добрай умоўнасцю, калі прыемна дамысліць агульнае, з мяккасцю незавучанага штрыха, як першая ўсмешка раніцы на папялістым воблаку, з акварэльнай падфарбоўкай альбо, як пішуць мастацтвазнаўцы, «падцветкай».

Колькі сапраўдных майстроў наведала Крым, пакінуўшы для музеяў і выставак несціханае шаленства фарбаў поўдня! Пасля іх цяжка працаваць, каб знайсці ў Таўрыдзе штосьці сваё. Таму так прыемна падоўгу стаяць ля крымскіх лістоў Алесі Паслядовіч, у якіх ёсць гэтае **сваё**. Вось гурзуфскі «Вечар». Каменны дворык: высокія ўсходцы, па якіх, мякка паслаўшыся, шасцяць шэра-шаўковыя цені; ветлым святлом налітыя цёплыя вокны... Адразу прыгадваеш гурзуфскую нізку вершаў Мікалая Забалоцкага:

Был поздний вечер. На террасах
Горы, сползающей на дно,
Дремал поселок, опоясав
Лазурной бухточки пятно.

Туманным кругом акварели
Лежала в облаке луна,
И звезды еле-еле тлели,
И еле двигалась волна.

Побач — ранішнія Гурзуф і Ялта. Сродкі нечаканыя, вольны штрых. «Вясна ў Крыму»: над глінабітнай сцяной — дрэвы, усё — і галіны і ствалы — бэзавае; за дрэвамі і сцяной — белае полымя расплаўленага мора, на якім і скала і чаўны таксама расплаўлены магутным радасным святлом вясны.

На другім лісце — марскі рэйд вясною: фарбы іншыя, бо іншы час, пэўна — падвечар, таму і мора бэзавае.

Сапраўднае свята фарбаў у «Вінаградніках»: бурштын і чырвонае золата жніўня, спела-шызы цень на гарачай зямлі... Толькі, здаецца мне, неба павінна быць у такую пару засмужаным і горы павінны тапіцца ў смузе далечы, але яны чамусьці выпісаны занадта рэльефна, да дробязей, і таму ўсё ўспрымаецца паасобку, неба і горы «цісну ць» на першы план.

Рабіндранат Тагор пісаў, што мастацтва азначае сабой перамогу чалавека над светам пры дапамозе сімвалаў прыгажосці. Вядома, гэта не абстрактныя сімвалы сучаснага Захаду. Гэта знакі таго запаветнага, за якімі — глыбіня эмоцый: сунічнае рэха маленства, світальны крык парахода за туманнымі лугамі, зялёная гільзавая медзь у зарослым акопчыку, дзе прымаўся першы бой; зламанае вясло і пах рыбнай лускі на пясчанай, урэзанай у мора касе...

Мне падабаліся на выстаўцы не толькі гурзуфскія і ялцінскія вулачкі, не толькі вясёлкавая вышыня і веліч карпацкіх паланін, стронгавых парогаў і песенных паселішч з трохі французістым «Ужгарадам», — карпацкі цыкл бадай што найлепшы. Зайздроснае маладое майстэрства Алесі Паслядовіч яскрава выявілася і ў творах, напісаных на беларускія тэмы.

Сціплая ласкавая прыгажосць, задуменны падлесак, высокая паводка — гэта «Вясна» і «Вясной».

Прасёлак на ўзлессі, ціхае золата бяроз, у каляінах шызыя росы і шызыя цені — гэта «Раніца»

Палессе... Ёсць ліст, які так і названы—«Палессе»: ворыва, тлустыя пласты да самага небасхілу. Першы план і шырыня сапраўды даўжэнкаўскія.

Можна яшчэ згадаць салігорскія «Капры ўвечары», «На Бярозе», «Прыпяць», сённяшнюю Прыпяць з гаманкімі прычаламі пад стрэламі кранаў, з магутным шэсцем тэхнікі сямігодкі.

Арыгінальна, з той жа незвычайнасцю і нечаканасцю зроблены партрэт салігорскага шахцёра і «Партрэт мастака». Цікавы партрэт дзяўчыны. Дарэчы, назвы вельмі агульныя, не трапныя. Мне спадабаўся партрэт «Калгасніцы» не толькі па сваіх колерах, у ім ёсць характар, і характар моцны —перад намі працавіты, зведаўшы цяжкія выпрабаванні чалавек. Да гэтага партрэта больш бы падыходзіла: «Салдатка», альбо «Удава».

У мастака далёкая і цікавая дарога. Я напісаў гэтыя словы, і перад вачамі паўстала «Вёска», вёска, якіх багата на беларускай зямлі. Быццам зусім нядаўна бачыў я такі краявід ні то ў мінскіх ваколіцах, здаецца, у Раўбічах, ні то над возерам Вымна на Віцебшчыне: хаты пры дарозе, постаць жанчыны, дарога гарыстая, пасланая да самага неба, высокага, яснага і спакойнага... Які харошы настрой і заспакоенасць душы, як усё знаёма і блізка сэрцу!

Дзякуй, Алеся!

Анатоль ВЯЛЮГІН.

У першы дзень

Раман САБАЛЕНКА

(Раздзел з новай аповесці «Агнём гартаваныя»)

Спачатку на блакіт нябёс выплыў адзін крыжасты самалёт. На момант ён зацміў сонца. А затым над горадам пачалася мітульга. З аэрадрома, што быў на ўскраіне горада, шыбанула ўгару некалькі самалётаў. Нешта глуха завурчала ў вышыні, закружылася, быццам вялізнае кола, — і то адзін, то другі самалёты задыміліся і, пацягнуўшы на зямлю чорныя хвасты, красанулі апошнім полымем. Гэта з болем нагледалі ўсе. Бачылі і мы з Марылькай і Сяргейкам. Хлопчыку, мусіць, падабалася такое відовішча і ён, павіскваючы, захапляўся:

— Татачка, татачка, зірні, як прыгожа!

— Прыгожа! — з болем паўтарыў я. — Ты нічога яшчэ, малеча, не разумееш.

— Што ж нам рабіць, Макарка? — затрывожылася Марылька.

— А тое, што і ўсім людзям, — адказаў я, бо і сам не ведаў, што нам рабіць, куды падацца.

Вайна! Якое гэта страшнае слова. Мы ўсе пра яе часта гаварылі, чыталі ў газетах, на розных вайсковых і асавіяхімаўскіх зборах вучыліся хадзіць паходамі, практыкаваліся, хто хутчэй надзене процівагаз, і ўсё ж, калі яна прыйшла, для нас, асабліва для тых, хто не нюхаў пораху, была страшэннай і незразумелай навалай. Ды хіба толькі для тых, хто не нюхаў пораху? Для ўсіх. Гэта відно было ўсюды. У горадзе, дзе кожны мірны ранак пачынаў жыццё ў нейкім усталяваным, зладжаным рытме, адразу неяк усё парушылася, і хоць горад быў не блізка ад граніцы, выдавалася, што ён вось-вось павінен прыняць на сябе ўдары фашысцкіх дывізій. Як падкалодныя вужакі, папаўзлі розныя чуткі: быццам Мінска ўжо зусім няма, быццам немцы высыпалі такі дэсант, якога ніякая сіла не адолее.

На вуліцах быў гармідар, і ўсё нарабілі тыя пажары, што занялiся пасля першых бамбёжак. Асабліва жахлівы пажар быў на нафтабазе. Чорныя клубы дыму даставалі неба, а вогненныя языкі злізвалі на зямлі ўсё, што траплялася ім. Яны кідаліся, як жывыя, быццам хацелі захлынуць увесь горад.

— Макарка, што гэта дзеецца? — лемантуе Марылька.

— Вайна! Хіба ты не разумееш, што на вайне так і павінна быць, — адказваю я, стараючыся быць як мага спакайнейшым, быццам мне не ўпершыню бачыць гэтакае. — Трэба от нам некуды схавацца, а то і сюды можа пацэліць бомба.

— Макар Васільевіч, — нехта тузае мяне за рукаў.

Азіраюся. Бачу нашу рэдакцыйную вахцёршу цётку Насцю. Гадоў колькі назад яна неяк прыбілася да рэдакцыі і з таго часу кожную ноч драмала на зэдліку пры рэдакцыйных дзвярах. Немудрашчую сваю службу яна несла добра і ніхто не дашукваўся, хто яна і што яна. Аднаго разу мне давялося позна заседзецца на дзяжурстве, і цётка Каця разгаварылася са мною. Як на споведзі, прызналася мне, што ў час калектывізацыі яе чалавека раскулачылі і саслалі з дзецьмі немаведама куды, а яна гасцявала ў роднай сястры тут, у горадзе, і гэтак уцалела, астаўшыся, нібы круглай сіратою.

— Сястра памёрла летась, дык мне няма да каго і галаву прыхінуць, — скардзілася цётка Каця.

Я паспачуваў жанчыне і сказаў, каб яна не ўвяла гэтага ў вушы рэдактару, а то прагоніць.

— Макар Васільевіч, — яшчэ больш настойліва тузае мяне за рукаў жанчына. — Рэдактар казаў, каб вы хуценька беглі ў рэдакцыю.

Я адразу ўспамінаю, што па суседству з намі ў двары школы ёсць вялізнае бомбасховішча, і загадваю Марыльцы бегчы з Сяргейкам туды. Марылька з момант стаіць у нерашучасці і глядзіць услед мне. Сяргейка памкнуўся бегчы за мною, але Марылька схапіла яго за ручку. Я прыспешваю крок. Стараючыся не адстаць, трухае за мною цётка Каця. Яна не гаворыць, а як бы галосіць па нябожчыку:

— Што гэта дзееца? Гэта ж, мусіць, канец свету, Макар Васільевіч. Гэта ж, мабыць, тая гіена вогненная, — кажа яна і кідае вачыма туды, дзе бушуе полымя нафтабазы.

— Вайна! — адказваю я адным словам.

Праз увесь калідор у рэдакцыі парасчыняны дзверы, быццам там пагуляла віхура. Падлога ўся ўслана паперамі.

— От добра, што ты прыйшоў, Макар Васільевіч, — сустрэў мяне Федчанка. — Хіба ж тых карэктараў цяпер дзе дашукаешся. З абкома загадалі экстрана лістоўку выпусціць.

За дзвярыма пакоя машыністак-радыстак на ўсю сілу гарлае радыёпрыёмнік. Дыктар ТАСС, быццам беручы на язык і смакуючы кожнае слова, не мінаючы кропак і косак, дыктаваў зварот урада да народа. Машыністкі не было. Ад рукі запісваў сакратар рэдакцыі. Я хуценька ўзяўся перакладаць тэкст на беларускую мову. Цётка Каця па старонцы адносіла ў друкарню.

Рэдактар не ведаў, за што яму зачапіць рукі. Ён крукам сядзеў пры мне.

— Як ты, Макар Васільевіч, думаеш: дойдуць фашысты да нашага горада ці не? — пытае Федчанка.

— Не павінны, — адказваю я, на момант адрываючыся ад арыгінала.

— І я гэтак думаю, — згаджаецца са мной рэдактар. — Але дзе гэта падзеліся нашы «ястрабкі», што не дадуць па хвасту фашысцкім груганам?

— Мабыць, паляцелі туды, дзе пачаліся баі,— выказваю я сваё меркаванне.

Я канчаў вычытваць карэктуру лістоўкі, як у пакой увайшоў міліцыянер.

— Хто з вас грамадзянін Шыянок Макар Васільевіч? — спытаў ён.

— Я — Шыянок. А што такое?

— Хіба вы не ведаеце, што такое? Вайна! Я вас шукаю. Двойчы насіў на кватэру позву. Добра, што жонка сказала, дзе вы. На добры лад трэба было самому ў ваенкамат з'явіцца, дык вас яшчэ шукай.

З рэдакцыі я выбраўся ў другой палавіне дня. На вуліцах было тлумна. Ля прадуктовых магазінаў, у якіх учора аж ламаліся паліцы ад прадуктаў, цяпер былі чэргі. Людзі, каторыя ўжо стаялі з мяхамі, наладаванымі да палавіны. Прыглядаюся, мо' дзе і мая Марылька кінулася ў чаргу: дома ж у нас няма ніякага запасу, апроч таго, што Марылька ўчора падрыхтавала, каб узяць з сабою на маёўку. Марылькі нідзе не ўгледзеў. Прыбег дадому, а дзверы на замку. Кінуўся ў бомбасховішча ў надзеі знайсці там сваіх, а то хто яго ведае, як пайду ў ваенкамат, дык ці давядзецца больш сустрэцца.

Бомбасховішча — вялізнае сутарэнне пад трохпавярховым домам, аж кішэла людзьмі. З дзвярэй яго, прайсці праз якія нельга было нават і думаць, чуўся зацяты прыглушаны гул, лямант і галашэнне. Хачу ўсё-такі прабіцца ў дзверы, але натыкаюся на шчыльную жывую сцяну, якую наўрад ці можна зрушыць плячом.

— Куды вы, малады чалавек? — пытае старэчы жаночы голас. — Вам трэба ісці ваяваць, а вы лезеце хавацца.

— Не хавацца! — угневана крычу я. — Мне жонку з сынам трэба пабачыць, ды хоць развітацца.

— Дзе вы тут яе знойдзеце, — разважліва кажа мне згорблены стары. — Тут чалавек, як тая іголка ў мякіне.

Не зважаючы ні на што, цiснуся, крычу.

— Марылька, абзавіся!

Словы мае тонуць і нікнуць у гуле чалавечага натоўпу, у галашэнні, у прычытаннях. Услухоўваюся, чую:

— А каб ён, той Гітлер, задавіўся тымі нашымі курачкамі, якіх ён паеў, а нам за іх бомбы скідае. Каб ён апруцянеў.

— Якімі курачкамі? — пытаю ў старога яўрэя, што кубліцца ў праходзе з падушкаю, хочучы як прыладзіцца, легчы ці хоць сесці.

— А тымі, што паеў і яшчэ есць.

Бачачы, што я не разумею, стары расказвае мне, быццам сёння на нашай станцыі затрымалі эшалон бітай птушкі, які ішоў у Нямеччыну.

— Гэта ж адзін толькі затрымалі, а колькі іх пайшло. Колькі ён іх зжэр, каб яны яму колам сталі.

Недзе непадалёк нема вухнуў выбух бомбы, аж закалацілася сутарэнне. Галашэнне, енк успыхнулі з новай сілай.

— А ён за тых курачак вунь чым нам плоціць. Няўжо ж гэта на яго і ўправы не будзе?—пытае як бы сама ў сябе старая жанчына.

— Будзе, будзе! — упэўнена адказваю я, быццам ведаю ўсе планы і намеры нашага камандавання. — От нашы ачомаюцца трохі ад першага ўдару, збяруцца з сіламі і гэтак дадуць, што Гітлер і зубоў не пазбірае.

— Каб жа твае, сынок, словы ды богу ў вушы. Хай бы гасподзь бог пакараў яго, супастата, за тое, што ён на нас, старых ды малых, кідае смерць гэту.

— Ат, смерць! Смерць. Якая ж вайна без смерці. А тое, што вы думаеце, што Гітлер сюды прыйдзе, дык трасцу, — умяшаўся той згорблены стары. — Расія наша, як той асілак. Ён рахманы, зацяты, але калі ўжо размахнецца ды дасць, дык зубоў не пазбіраеш. Яно было так і ў напалеонаўскую кампанію. Так і ў тую вайну. Так і ў гэтую будзе.

— Марылька! — зноў крычу я ў адчаі, але Марылька не абзываецца.

— Можа, яна дзе ў іншым сховішчы, — кажа старая, што нядаўна кляла Гітлера. — А калі і тут, дык хіба ты яе, дзетка, знойдзеш.

Я сапраўды адчаяўся знайсці Марыльку з Сяргейкам і выбег са сховішча з намерам зноў заскочыць дадому: можа, яна там? Але ў пакоі было пуста. Я чамусьці адчуў, што быццам мы гэты пакой пакінулі не от толькі што, а даўно ўжо. Здавалася, усё з'іначылася ў ім, і рэчы сталі быццам чужыя. Адно на стале стаяў падрыхтаваны з учарашняга вечара прыпас. Зірнуў на яго і як бы ўспомніў, што ў мяне ў роце яшчэ і расінкі не было. З гора забыўся, што трэба есці. Пад'есці было чым: на стале ляжалі вяндліна, кілбаса, кансервы, булка. На ўвесь жа дзень хацелі набраць наедку. Але я не ўзяўся есці. Падумаў: прыйдуць Марылька з Сяргейкам, дык няхай хоць пад'ядуць. Можа, яна нідзе больш нічога і не дастане, сам жа бачыў, як выгаліла паліцы ў магазінах. Адно хіба гэтая чацвярцінка гарэлкі Марыльцы з Сяргейкам не спатрэбіцца. Я адкаркаваў бутэлечку, раскруціў у руцэ, як гэта робяць аматары выпіць з фокусам, і набгом выпіў, нічым не закусіўшы. Думаў, што адразу ап'янею, звалюся з ног: я ж ніколі па-столькі не піў. Але ў галаве толькі трошачкі зашумела і свет неяк, здаецца, паружавеў, а тыя выбухі, якія скаланалі зямлю, страляніна зенітак чуліся ўжо як не натуральныя, быццам хлопцы, выгнаўшы на папас жывёлу, ляскалі на яе даўжэзнымі пугамі.

Схапіў аркушок паперы і напісаў:

«Марыля, любая мая! Шукаў вас і не знайшоў. Іду ў ваенкамат. Хто яго ведае, ці пабачымся больш. Беражы Сяргейку, як сваё вока. Калі што тут непярэліўкі будуць, дык дабірайся аж да Рагазіна. Там, мабыць, бамбіць не будуць. Глядзі сама, як жыць, як быць. Цяпер я наўрад ці здолею быць табе памагатым. Абдымаю і цалую вас. Набярыцеся духу, мацуйцеся, мае родныя»...

На вочы накацілася цяжкая, як волава, сляза. Няўжо гэта такая нялюдская наша ростань?

Плятуся на нетрывалых нагах па Сялянскай, пераходжу Савецкую і выкіроўваюся на Садовую вуліцу. Зялёныя прысады аж млеюць ад гарачыні. А вуліцы нейкія інакшыя, не такія, як былі ўчора: маўклівыя, панурыя, сумныя.

А ўсё ж гарэлка дае сабе знаць. Яна, мабыць дабралася і да нерваў і трошачкі прыглушыла боль, трывогу. Хмель кідае трошкі на ўхабы, але я стараюся, намагаюся трымацца так, каб нічым не выдаваць свайго хмелю.

На Садовай ля знаёмага кожнаму камандзіру запасу двухпавярховага дома натоўп людзей. Чалавек у вайсковай форме стаіць на нейкім узвышэнні і выгуквае прозвішчы. Яго не вельмі чутно. Але тыя, што бліжэй, падхопліваюць выказанае прозвішча і паўтараюць яго. Потым, калі той, каго выклікалі, абзываецца, па руках над галовамі да яго ідзе паперка.

Гэтакім чынам пад самы вечар прыйшла і да мяне паперка, у якой паведамлялася, што трэба з'явіцца ў размяшчэнне часці на Волатаўскую вуліцу, маючы пры сабе пару чыстай бялізны, кубак, лыжку і на два дні правіянту. Я пры сабе нічога гэтага не меў. Трэба, можа, было вярнуцца і ўзяць сёе-тое. Але знайшліся мужчыны, якім таксама прадпісвалася з'явіцца на Волатаўскую, і мы пайшлі, маючы намер паглядзець, што там дзеецца, а потым нанач вярнуцца дадому.

На Волатаўскай былі ваенныя казармы. Полк выехаў у лагеры і двор казармаў нагадваў нешта пакінутае людзьмі: валяліся параскіданыя спартыўныя прылады, некаторыя дзверы і вокны на будынінах былі накрыж забіты аполкамі. Цяпер двор быў поўны нястрыжанага яшчэ люду. Тут былі мабілізаваныя не толькі з горада, але і з блізкіх раёнаў. Ішла абмундзіроўка салдатаў. Аж два цырульнікі працавалі машынкамі. Невялікімі камандамі, чалавек па дваццаць-трыццаць стрыжаных, з абмундзіраваннем пад пахамі салдатаў пад камандай афіцэра запасу адпраўлялі мыцца ў гарадскую лазню.

(Заканчэнне на 4-й стар.).

ПРА ТЫХ, ХТО ВЫСТАЯЎ

Кнігу «Аб тых, хто выстаяў» напісаў не прафесіянальны пісьменнік. Але, прачытаўшы яе, разумееш, што не напісаць яе М. Яругін не мог. Неўтаймаваныя думкі, памяць аб слаўных абаронцах горада Леніна ў гады Вялікай Айчыннай вайны, аб такіх блізкіх і слаўных баявых таварышах, многія з якіх загінулі, але не прапусцілі ворага ў горад-герой, не давалі спакою аўтару, былому ўдзельніку баёў за Ленінград, камандзіру ўзвода супрацьтанкавай артылерыі. «...Ніхто не ведае ўзгорачкаў, пад якімі ляжаць яны... А ў сэрцах і памяці аднапалчан іх вобразы жывуць, гараць нязгасна. Тут і ўсемагутны час бяссільны. Не забудзе іх і памяць народная. Знойдуцца красамоўцы, знойдуцца гусляры, і ўваскрэснуць гэтыя героі ў песнях, у легендах, вершах».

Шмат ужо напісана выдатных твораў у розных жанрах аб ленінградскай эпапеі. І тым не менш кнігу «Аб тых, хто выстаяў» чытаеш не адрываючыся. Яе сіла ў свежасці і дакладнасці франтавых сцэн, гераічных і трагічных, абыдзённа празаічных і гумарыстычных, у іх глыбокай праўдзівасці і чалавечнасці.

М. Яругін расказвае аб першым, самым цяжкім ваенным годзе, аб баях за Ленінград, якія адбываліся з верасня 1941 года да сакавіка 1942 года пад Колпінам, баях крывавых і бесперапынных, хоць яны мелі ў асноўным мясцовае значэнне і не ўпаміналіся ў паведамленнях Саўінфармбюро. Падзеі ленінградскай абароны адлюстроўваюцца ў кнізе так, як яны былі бачны самому аўтару, воіну-камандзіру. Памяць сэрца дапоўніла дзённікавыя запісы М. Яругіна, надала ім суб'ектыўную афарбоўку, лірычна-усхваляваныя інтанацыі.

Аўтар падрабязна апісвае ваенныя абставіны, характарызуе салдат і камандзіраў. Перад чытачом праходзяць яркія індывідуальнасці воінаў. Шырока і ярка адлюстраваны ў кнізе бытавы, штодзённы бок вайны—барацьба людзей за жыццё, супраць холаду, голаду, смерці. Аўтар знаходзіць велічнае і гераічнае ў прастаце салдацкіх адносін да сваёй справы. Бесперапынная перамена баявых пазіцый, баі, атакі былі часткай штодзённага жыцця воінаў, прывычнай, хаця і вельмі небяспечнай справай, якая патрабавала канцэнтрацыі і напружання ўсіх фізічных і духоўных сіл. «І пацягнуліся за днямі дні нязменнай гурмой. Папаўненне, атака. Папаўненне і зноў наступленне. І гэтак без канца, без краю, без перапынку, без стомы рвалі блакаду Ленінграда. І праходзілі гужам эпізоды, падзеі і людзі. Усё featureзнае, непаўторнае, індывідуальнае».

Як у калейдаскопе, чаргуюцца людзі, падзеі, але ў цэнтры іх пастаянна знаходзіцца камандзір узвода, якім валодае адно жаданне—бліжэй падысці да людзей, што вырашалі лёс вайны, зазірнуць у іх душы ў самыя цяжкія мінуты, расказаць аб велічы такіх людзей, як камісар батарэі Блінаў—выдатны камандзір і таленавіты партыйны важак-выхавацель; камандзір гарматы, потым узвода Цыганкоў — чалавек спакойнай упэўненасці, выключнай стойкасці і храбрасці; начартылерыі палка Цімохін—вынаходнік універсальных сродкаў барацьбы супраць ворага; нязменны сувязны, зусім яшчэ юнак Аўчароў; наводчык Папоў, які страляў адзін з трох гармат, перапаўзаючы ад адной да другой, калі ўвесь узвод загінуў; наводчык Куракоў, які заўсёды на вока дакладна трапляў у варожыя цэлі; повар Слынько, які нават у голад варыў суп «амаль з сякеры» і г. д.

Героі кнігі — сапраўдныя, не створаныя фантазіяй пісьменніка людзі. «Нямала чытачоў сустрэнуць тут сваіх родных і знаёмых, таму што прозвішчы ўдзельнікаў падзей захаваны... Знойдуцца сярод чытачоў і ўдзельнікі гэтых баёў».

Пераканальна раскрываецца працэс станаўлення характару воіна ў агні вайны на вобразе самога аўтара. Апавяданне ў кнізе «Аб тых, хто выстаяў» вядзецца ў форме дзённіка. Дзённік М. Яругіна — гэта яго споведзь перад сваім сумленнем, сумленнем воіна і камандзіра-камуніста, перад памяццю загінуўшых баявых таварышаў. Яругін праўдзіва гаворыць аб псіхалогіі ўдзельнікаў бою. Храбрасць і мужнасць не выключаюць страху смерці, нават разгубленасці ў некаторых выпадках, але яны паступова становяцца якасцю валявога характару савецкага патрыёта. Цяжка было чалавеку, жыццё якога нядаўна праходзіла ў мірнай працы, перамагчы страх смерці. У складаных ваенных умовах камандзір узвода, былы дацэнт Ленінградскага універсітэта М. Яругін авалодваў баявым вопытам, вучыўся па-сапраўднаму ненавідзець ворага, глыбока ўсвядоміў абавязак абароны радзімы, сэнс і цану нечалавечых намаганняў абаронцаў Ленінграда. «Мы і не меркавалі, што нашы звышчалавечыя намаганні былі ўключаны ў вялікі план нашай Стаўкі. Адкуль гэта ведаць салдату, які моўчкі, сціснуўшы зубы, выціскае з сябе ўсю энергію да апошняй кроплі, шмат дзён запар у мароз і завеі толькі паўзе ў траншэі па снезе, па трупах, страляе ды бачыць і чуе ўсюды смерць. Ён толькі тое і ведае, што ззаду Ленінград, а яшчэ далей Радзіма, якая сыходзіць крывёю і напружвае ўсе свае сілы для нанясення ўдару ворагу пад дзевятае рабро».

Дух няскоранасці, суровай рашучасці, вера ў перамогу пастаянна спадарожнічаюць героям кнігі «Аб тых, хто выстаяў», выяўляюцца ў тыповых сітуацыях ваеннага жыцця.

Аўтар не закрывае вачэй і на тыя адмоўныя з'явы, што мелі месца ў нашай арміі, асабліва ў пачатку вайны. Гэта — часовая разгубленасць, недастатковае тэхнічнае забеспячэнне арміі, выпадкі баязлівасці, безадказнасці, кар'ерызму, шкурніцтва, здрады. Паказваючы адмоўныя з'явы, раскрываючы трагічнае аблічча вайны, М. Яругін настойліва выяўляе яе гераічную праўду і мужнасць савецкіх патрыётаў.

У кнізе сустракаюцца малюнкі смерці, але адсутнічае смакаванне жахаў, груба пачуццёвых малюнкаў. Смерць—гэта не толькі жалезная непазбежнасць вайны, але і цана перамогі. Разам з гэтым у подзвігах савецкіх патрыётаў адсутнічае самаахвярная асуджанасць фанатыкаў-фаталістаў. Героі шукаюць не смерці са славай, а перамогі над ворагам.

М. Яругін напісаў кнігу, якую выношваў шмат год. Безумоўна, можна знайсці ў пратакольна сціслых, кароткіх фразах дзённікавых запісаў мемуарыста недакладнасці стылю, можна ўказаць на фрагментарнасць асобных эпізодаў і сцэн.

Не заўсёды і не ўсюды аўтар умела адбірае факты, правільна акцэнтуе іх, а таму другараднае, чыста бытавое ў кнізе іншы раз засланяе галоўнае — высакародства духу савецкіх воінаў, высокую свядомасць іх подзвігу. Хацелася б сустрэць ва ўспамінах пра франтавое жыццё артылерыйскага падраздзялення, у якім ваяваў аўтар, большае адчуванне суровага жыцця і барацьбы ўсёй краіны ў той грозны ваенны год. Тады б кніга набыла істотна новую, шырэйшую перспектыву, перастаўшы быць нейкім замкнутым «кавалкам» ленінградскай эпапеі. Адным словам, аўтар не ўсюды ўзнімаецца да абагульненняў, да той філасофіі падзей і фактаў, якая надае бачанаму вышэйшую, мастацкую праўдзівасць і пераканаўчасць.

І ўсё ж кніга «Аб тых, хто выстаяў», напісаная крывёю сэрца ўдзельніка тых грозных падзей, глыбока хвалюе. Лепшыя яе старонкі гучаць па-сучаснаму, напоўнены гуманістычным, антываенным пафасам.

Павел ДЗЮБАЙЛА.

М. Яругін. «О тех, кто выстоял». Выдавецтва АН БССР, 1961.

Адважныя

22 чэрвеня 1941 г. Золак. Толькі што з Масквы прыбыў у штаб дывізіі старшы лейтэнант Рубен Ібаруры. Палкоўнік Якаў Рыгоравіч Крэйзер быў здзіўлены. Ён ведаў, што Р. Ібаруры знаходзіцца ў адпачынку. «Што здарылася?» — спытаў у яго камандзір дывізіі. «Нічога не ведаю, — адказаў ён, — маці развіталася са мною і сказала, каб я неадкладна вярнуўся ў сваю часць». Палкоўнік Крэйзер стаяў задумаўшыся.

Так пачыналася вайна. Было загадана рыхтаваць дывізію на фронт. 26 чэрвеня яе часці былі ў Оршы. Воіны Пралетарскай дывізіі пачалі займаць абарону. Разведчыкі капітана Цыганкова зрабілі глыбінную разведку пад Слаўным і Барысавам. Камандзір дывізіі Крэйзер і камісар Мяшкоў аддаюць загад сваім часцям заняць абарону ў раёне Барысава. Часці дывізіі пад бамбёжкай варожай авіяцыі сталі на Беразіне. Іх падтрымлівала танкавае падраздзяленне. Камандаваў перадавым атрадам палкоўнік Глуздоўскі. Воіны прынялі на сябе першы бой з гітлераўцамі. Фашыстам не ўдалося з ходу фарсіраваць раку. Вораг быў спынены.

Геройскай смерцю ў баі загінулі разведчыкі — камуністы палітрук Пачапцоў і радыст Голенаў. Бранявік, у якім яны знаходзіліся, быў падбіты. Гітлераўцы акружылі машыну, хочучы ўзяць у палон воінаў. Але байцы вырашылі змагацца да апошняга. Яны стралялі з гарматы і кулямёта па ворагу. Па бранявіку фашысты адкрылі агонь з супрацьтанкавай гарматы. Снарад разарваўся паміж пярэднімі коламі бранявіка. Другі прабіў запасны бак з бензінам. Машына загарэлася. Кончыліся боепрыпасы. Пачапцоў адчыніў люк і кінуў гранату на галовы гітлераўцаў. З палаючай машыны чулася песня: «Это есть наш последний и решительный бой...»

Барацьба ішла за пераправы цераз раку. Воіны ўзарвалі мост у раёне Весялова. Гітлераўцы пачалі будаваць новую пераправу. Як толькі нямецкія аўтаматчыкі і матацыклісты ступілі на пантонны мост, на іх з усходняга берага пасыпаліся кулі. Нашых кулямётчыкаў падтрымлівалі артылерысты. Увесь дзень на гэтым участку ішлі жорсткія баі. Варожая авіяцыя бамбіла, мінамёты абстрэльвалі нашы агнявыя пазіцыі. Батальён капітана Шэпелева ў баях 1—2 ліпеня ў раёне Весялова ўпарта супраціўляўся, тры разы адбіў спробу ворага пераправіцца цераз раку Беразіну.

2 ліпеня фашысцкім танкам удалося прарвацца праз мост на шашы Мінск — Масква, які не быў узарваны. Камандаванне праціўніка выкінула на правым фланзе дывізіі парашутны дэсант. Стварылася крытычнае становішча. Камандзір палка маёр П. Новікаў выставіў на правы фланг першы батальён. Варожыя аўтаматчыкі амаль усе былі знішчаны, толькі некаторым удалося схавацца ў лесе. У час ліквідацыі дэсанту адважным і ўмелым камандзірам праявіў сябе слаўны сын іспанскага народа. Ён з воінамі роты прабраўся ў тыл дэсанту, нечакана для ворага напаў на яго і вырашыў зыход бою. Сам Рубен Ібаруры ў крытычную хвіліну з кулямётам у руках адбіваў контратаку фашыстаў.

На працягу трохдзённага бою на рубяжы ракі Беразіны ў раёне Барысава фашысты страцілі звыш адной тысячы забітымі і параненымі, дзесяткі танкаў, гармат і мінамётаў, звыш ста аўтамашын, 12 самалётаў, сотні матацыклаў.

Баі працягваліся на другіх участках абароны. На рубяжы Безымяннага ручая ля вёскі Малыя Крупкі быў вялікі танкавы бой, якім кіраваў капітан С. Пронін. Пад вечар поле бою пакрылася туманам і дымам. Сямён Пронін стаяў у адкрытым люку вежы і кіраваў боем. У гэты момант ён быў забіты. Скончыўся бой. Многія танкі ворага стаялі нерухомыя, разбітыя, гарэлі.

У раёне Бабра воіны батальёна Д. Шэпелева пасля жорсткага бою трапілі ў акружэнне, з якога пад бамбёжкаю авіяцыі выйшлі без страт. 7 і 8 ліпеня байцы Д. Шэпелева змагаліся ля вёскі Перавалочная. Тут праходзіла шаша Мінск — Масква. Воіны адбілі некалькі атак ворага, знішчылі 16 танкаў і да паўтары роты фашыстаў. Камбат быў паранены, але не пакінуў поле бою.

Гераічны подзвіг зрабіў артылерыст-камсамолец Мікола Дзмітрыеў пад Талачыном 13 ліпеня. Ён заўважыў, што на яго ідуць танкі ворага. Камсамолец адкрыў агонь па фашысцкіх машынах. Ад прамога пападання загарэўся адзін танк, за ім — другі. Фашысты снарад за снарадам пасылаюць па гармаце М. Дзмітрыева. Загінуў разлік. Снарадам адбіта правая станіна гарматы, а сам Дзмітрыеў цяжка паранены. Танк ішоў проста на гармату. Герой-камсамолец падняўся на ногі, зарадзіў гармату, выстраліў — падбіты яшчэ адзін танк. Грымелі стрэлы трапнага наводчыка. Снарады кладзіся ў цэль. Асколкі снарадаў асыпалі наводчыка. Бой заціхаў. Танкі былі затрыманы, не прайшлі.

Дзмітрыеў падбіў і падпаліў 13 танкаў. Урачы дасталі з цела Міколы 17 асколкаў. Герой-артылерыст выжыў, дужы арганізм перамог.

За геройскія подзвігі ў першых баях супраць фашысцкіх ордаў сотні воінаў дывізіі былі ўдастоены высокіх узнагарод. М. Дзмітрыеву і камдзіву Я. Крэйзеру прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Ордэнамі Леніна былі ўзнагароджаны капітаны П. Цыганкоў, С. Пронін, Д. Шэпелеў, ордэнам Чырвонага Сцяга—Р. Ібаруры і многія іншыя воіны.

Л. ЧВАНАЎ,
старшы навуковы супрацоўнік Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

НАРАЧАНСКІЯ ПРАСТОРЫ.

Фота П. Чайкоўскага.

У першы дзень

(Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.).

У гэты дзень мая чарга на абмундзіроўку не падыйшла, аднак дадому мяне не пусцілі, загадалі ўсім ісці ў пустую казарму нанач.

Над казармай раз-пораз лягалі фашысцкія самалёты. Мусіць, гады пранюхалі, што тут добрая цэль для іх. На самым вільчыку казармы, ля коміна, яшчэ загадзя, задоўга да вайны, быў абсталяваны спецыяльны памост, на якім цяпер стаяў счацвераны зенітны кулямёт. Пры ім дзяжурылі салдаты. Але дзіва: як толькі налятаў самалёт, разлік кулямёта некуды знікаў. Фашысцкія лётчыкі набраліся такога нахабства, што, высоўваючыся з кабіны, махалі кулакамі: маўляў, мы вам пакажам. Кулямёт са сваіх чатырох ствалоў мог бы гэтак касануць, што ў тых фашыстаў назаўсёды б адпала ахвота ваяваць. Мы, як толькі налятаў самалёты, хаваліся з відавоку і адзін у аднаго пыталі: чаму не страляе кулямёт? Дапыталіся ў сержантаў, якія тут распараджаліся нашай мабілізацыяй, што начальнік зборнага пункта капітан Гулявіцкі аддаў загад кулямётчыкам не страляць па самалётах, не ўдражніваць фашыстаў, каб яны не разнеслі ўсяго тут. Для самога капітана салдаты выкапалі глыбокую ў рост чалавека траншэю, і ён кожны раз, як толькі чуў гул матора, кідаўся туды, як апантаны. Сержант паказаў мне капітана Гулявіцкага. Гэта быў высокі, стройны, гнуткі, як балерына, з тонкай, перацягнутай на апошнюю дзірачку папругі таліяй чалавек. Абмундзіраванне на ім было, быццам ён сабраўся не на вайну, а на парад. Твар смуглявы, на верхняй губе вусікі трошачкі шырэйшыя за ноздраў носа. З-пад фуражкі з бліскучым казырком як бы выпісваліся намаляваныя чорнай тушшу бакенбарды, што даходзілі трошачкі ніжэй мочак вушэй.

На змярканні зноў паявіўся самалёт. Ён павольна кружыў над прырэчным раёнам горада. Лётчык да таго высоўваўся з кабіны, што, здавалася, ён вось-вось выкуліцца. Нехта з сержантаў не вытрываў і стрэліў з вінтоўкі. Вядома, ён не пацэліў ні ў лётчыка, ні, можа, нават у самалёт, мо' нават лётчык і не пачуў таго стрэлу, бо ён ніяк не рэагаваў на яго. Затое стрэл пачуў капітан Гулявіцкі. Як толькі самалёт аддаліўся, ён выскачыў з траншэі і закрычаў на ўвесь двор:

— Хто страляў?

Маўчалі сержанты. Маўчалі і мы, мабілізаваныя, хоць і бачылі, што страляў куцы, з пабітым воспаю тварам сержант, які ляжаў непадалёк ад мяне пад сцяною. А капітан Гулявіцкі не ўнімаўся:

— Хто страляў, пытаю ў вас?

Сержанты перакідваліся позіркамі. Нарэшце, васпаваты сержант падбег да капітана і далажыў:

— Я страляў, таварыш капітан!

— Хто вам загадаў?

— Сэрца загадала, таварыш капітан, фашыста біць. Вінтоўка не ўтрымалася, сама стрэліла.

— А вы ведаеце, што ўчынілі злачынства?

— Ніяк не, таварыш капітан!

— Дык ведайце: сваім стрэлам вы дэмаскіравалі нас і тым самым зрабілі злачынства.

— Не ведаў, таварыш капітан. Я думаў, як дзе толькі паявіцца фашыст, па ім трэба страляць.

— Думаў! — перакрывіў капітан. — За такое свавольства пад суд трэба.

— Вінават, таварыш капітан.

— Глядзіце, каб гэта было апошні раз.

На мулкай казарменнай ацэментаванай падлозе я ў тую ноч не заснуў і на волас. Усё думалася-думалася, як яно будзе. Думалася не толькі пра сябе, — пра ўсю краіну, пра яе вялікую бяду, што неспадзявана нізрынулася ёй на галаву.

Радзіма! Кожная твая сцяжынка нібы пратораная маімі нагамі. Кожнае тваё дрэўца нібы пасаджана маімі рукамі. Кожны каласок, што расце на тваёй зямлі, нібы пасеяны і ўспешчаны маім клопатам і працай. Кожны камень на бруку вуліц тваіх гарадоў быццам мною пакладзены. І от цяпер недзе па бруку тваіх вуліц грыміць падкутым крокам фашыстоўскі бот; тваё ціхае водарнае паветра аж разрываецца ад енку матораў: па тваіх палявых сцежках блукаюць, як прывід, фашысцкія ваякі. Як жа не балець сэрцу, як жа тут пазбыцца клопату і заснуць хоць на момант! Ды хіба я адзін не сплю? Спяць, мабыць, толькі тыя, каго прыгналі сюды кіламетраў за дваццаць-трыццаць і ў каго аж гудуць натруджаныя ногі. Я нават зайздрошчу ім. Каб жа заснуць... У сне ж і гора і боль праходзяць лягчэй. Вунь жа чалавек у сінім паношаным гарнітуры пад гальштукам, мусіць такі, спіць, накрыўшы кепкаю вочы? Толькі я гэтак падумаў, як чалавек павярнуўся, з твару спаўзла кепка, і я пачуў:

— Чаму вы не спіце, таварыш Шыянок?

— А адкуль вы мяне ведаеце?

— Вас многа хто ведае. Журналіста ды не ведаць. З год таму назад вы на нашым заводзе былі. Яшчэ са мной гутарылі.

— Памятаю, — адказаў я, хоць і ніяк не мог прыгадаць, калі гэта і пры якіх акалічнасцях было.

— Маё прозвішча Марыніч, калі выпадкова забыліся...

— Памятаю, памятаю, — пацвярджаю я, рады таму, што знайшоўся знаёмы чалавек.

— Што гэта будзе, вы не ведаеце? — пытае Марыніч. — Мабыць, лясне наша краіна... Гэта ж такая сіла рушыла на нас ды з-за вугла, спадцішка, неўспадзеўку.

— Дармо вы так думаеце, таварыш Марыніч. Сіла ў нас большая, — стараюся я пераканаць суседа.

А Марыніч тым часам шэпча мне:

— Я чуў, што ўжо ўсе гарады да Мінска пад фашыстам. А Мінск увесь агнём падняўся. Армія наша разбягаецца, як апантаная.

— Адкуль вы ўсё гэта чулі? — аж зазлаваў я. — На вайне, вы ведаеце, як плёткі разносяцца. Вядома, у фашыстаў перавага: яны на нас напалі знянацку, калі мы ўсе спалі.

— Кажуць, — працягвае Марыніч, — уся наша граніца была раззброена. Самалёты і танкі бензіну не мелі, а войска не мела баявога прыпасу. Папрацавалі гітлеравы шпіёны. Кажуць, сам камандуючы акругі быў шпіёнам.

— Адкуль вы ўсё гэта ўзялі? — ускіпеў я.

— А вы не злуйце. За што купіў, за тое і прадаю, — трошкі спалохаўся майго гневу Марыніч.

— Вы нікому пра гэта не заікайцеся, — раю я яму. — Гэта пахне дэмаралізацыяй войска. Такія гаворкі могуць для вас дрэнным скончыцца.

Марыніч, мусіць, убачыўшы, што зерне, якое сее ён, падае на камень, прымоўк.

Неяк само сабою, пасля некаторага моманту маўчання, гаворка перайшла на звычайнае. Марыніч дапытваўся, хто ў мяне астаўся дома і ці мае жонка што на пражытак. Калі я сказаў яму, што ніякіх запасаў у нас дома няма, дык ён аж рукамі ўсплясну: як гэта так—журналіст, чалавек, які, мабыць, і зарабляў ніштавата, не думаў, не дбаў пра чорны дзень.

— Я чорнага дня не чакаў. Верыў, што ўсе нашы дні будуць светлымі, сонечнымі.

— Дзівак-чалавек. Заўсёды трэба думаць пра чорны дзень. У кожнага чалавека, калі яшчэ яго не было, дык абавязкова будзе,—зрабіў свой поўны безвыходнасці вывад Марыніч.

— Адкуль у вас такая філасофія асуджанасці чалавека? Я не веру ў яе.

— Добра вам, калі вы не верылі. А цяпер от паверце, бо чорны дзень для ўсіх настаў.

— На людзях і гора не такое горкае. Як будуць усе жыць, гэтак і мае пераб'юцца,—выказаў я Марынічу, хоць сам сабе падумаў, што гэты Марыніч, у якім столькі сялянскага, нават мужыцкага, мабыць-такі, і мае трошкі рацыю. Калі б я пра гэта думаў, дык і мы з Марылькай мелі б сякі-такі запас, хоць на першыя дні. А так хто яго ведае, як яна з дзіцём будзе абыходзіцца. Але гэтых сваіх думак я не выказваў Марынічу, а запытаў у яго, ці даўно ён працуе на заводзе. Марыніч здзівіўся майму запытанню, але адказаў, што на заводзе працуе гадоў з чатыры, што пасля дэмабілізацыі з арміі не паехаў у сваю вёску, а ўладкаваўся на заводзе. За гэты час пабудаваў сабе дамок на Спакойнай вуліцы і жыў сабе анігадкі.

— Дык вы мо' і Леванюкоў ведаеце?

— Чаму ж мне не ведаць, яны ж мае суседзі.

— І Іру ведаеце?

— Хто яе не ведае. Цяпер яе ўся вуліца ведае. Мабыць, і вы туды дахаджалі? Пасля трэцяга мужа дык зусім па руках пайшла. Стары ніяк не можа даць рады да глузду яе прывесці.

Мне не хацелася, больш таго, балюча было слухаць гэта: усё такі, я некалі кахаў яе, і мо' нават трошкі вінаваты, што яна стала такою. Не хапіла рашучасці паваяваць за чалавека. Але, каб не назыляць самому сабе, я прапаную Марынічу:

— Давайце хоць трошкі паспім. Хто яго ведае, ці давядзецца нам цяпер калі выспацца.

На двары была летняя ціхая ноч, якая ўжо ішла на спад, на шыбы вокан наплывала шэрань світання. Я наставіў каўнер пінжака і, паклаўшы галаву на нейкі чурбак, заплюшчыў вочы. Заплюшчыў адно для прыліку, каб толькі адкараскацца ад гаворкі з Марынічам. А думкі-думкі, асабліва, калі заплюшчваў вочы, не давалі быту. Перад вачыма стаяла заплаканая, разгубленая Марылька. Мне здавалася, што на тое самае сутарэнне, у якое я не даў рады пралезці, упала самая вялікая бомба. Бачу Сяргейку: на яго вялікіх, гэтакіх, як у маці, светла-блакітных вачах, застылі, як бабіны, дзве слязы і ніяк не могуць скаціцца. Хлопчык не можа іх выплакаць і яны яго душаць. «Тата, тата», — здаецца, крычыць ён, як заўсёды шукаючы ў мяне ратунку.

За гэтыя колькі хвілін, нібы запісанае на кінаплёнку, прабегла ў памяці і перад вачыма жыццё Сяргейкі. Успомніліся яго першыя крокі. Я ўзяў пад пашкі, паставіў на ножкі і ён адразу, валюхаючыся, як качанё, пабег хуценька-хуценька. А цяпер от усё паляцела ў прадонне. Можа, больш я ніколі не ўгледжу ні Сяргейкі, ні Марылькі. Здаецца, каб прымеў, дык зубамі б грыз горлы фашыстам за тое, што яны ўчынілі гэтакае на нашай зямлі.

У казарме ніхто не крычаў пад'ёму. Недзе непадалёк, можа, на элеватары, гэхнула бомба і як бы напалам раскалола зямлю. Усіх нас, як ветрам, падняло на ногі. Выбеглі на двор. З траншэі вырынула капітанава галава. Мабыць, ён там і начаваў. Як сам не свой, капітан крычаў:

— Маскіруйцеся! Не збірайцеся ў кучы! Ляцяць! Ляцяць!

Сапраўды, капітан меў вельмі чуйнае да маторнага енку вуха. З-пад сонца, якое скрываўленым колам выкацілася на небасхіл, набліжаўся гул. Цяжкія самалёты хвалямі наплывалі на ціхае неба горада. Яны рэзка пікіравалі з вышыні і калацілі выбухамі зямлю. Узмахвалі чорныя грыбы дыму і пылу. Не паспеў ён асесці, развеяцца ў паветры, як новая хваля зрынулася на зямлю. Спрабавалі ляскаць зенiткі, але хутка змаўкалі. Фашысцкія «Юнкерсы» выраблялі ў небе, што толькі ім хацелася. Выходзячы з піке, яны страчылі з кулямётаў. Адсюль цяжка было вызначыць, што бамбілі фашысты. Мабыць бомбы падалі на паўднёвай ускраіне горада, але выбухі як бы паглушылі, абязвечылі ўсіх нас. Ніхто ўжо і вухам не вёў капітанавых каманд.

Нарэшце, бамбёжка спынілася і капітан пачаў выклікаць па спісу, каму атрымоўваць абмундзіраванне. Надыйшла і мая чарга. Зграб у бярэма вопратку. Пачулася каманда строіцца. Капітан загадаў мне весці ў лазню каманду. Адсюль да лазні было далекавата. Можна было ісці па цэнтральнай Савецкай вуліцы, а можна было і бакавымі. Я павёў бакавымі, бо ў нас з гэтымі клункамі быў такі выгляд, быццам мы з пажару. Сержант, які ішоў па тратуару і наглядаў за нашым строем, загадаў спяваць песню. За гады службы ў арміі ён, мусіць, звык: там дзе строй, там і песня. Але каму было сёння да песні, і я не настойваў, каб спявалі. Мабыць, і сержант зразумеў, што нам не да песні.

Хуценька памыўшыся і абмундзіраваўшыся, я выйшаў збіраць сваю каманду. Разы тры пералічваў у вестыбюлі лазні людзей, але трох чалавек так і не далічыўся. Мо' прыбіліся да якой іншай каманды, бо вельмі цяжка было пазнаць людзей пасля таго, як яны пераапрануліся з цывільнага ў вайсковае. Адно, па чым можна было адрозніць нашых, дык гэта па чырвоных чаравіках. Я такіх, дык ні разу і не бачыў у салдатаў. Абмоткі таксама былі адметныя: цёмна-зялёнага колеру.

Назад з лазні пайшлі па Савецкай. На вуліцы людзей было мала, а тыя, што сустракаліся, быццам вярталіся з могілак пасля пахавання блізкіх і родных.

Я іду ўзбоч свайго строю. Нагі не падлічваю, але салдаты—іх ужо цяпер можна назваць гэтак, самі ідуць у нагу, відаць, вайсковая форма дысцыплінуе. Мне прыходзіць у галаву думка аднесці дадому сваё цывільнае адзенне. Тут жа да дому рукой падаць. Дакладваю сваё рашэнне сяржанту.

— Ідзіце, таварыш афіцэр, аднясіце, з жонкай развітайцеся, а я сам павяду строй.

Толькі мне трэба было павярнуць на сваю вуліцу, як нібы з-пад зямлі выраслі два ўзброеныя цывільныя.

— Грамадзянін, вашы дакументы.

— Якія дакументы?

— Людскія.

Я паляпаў па кішэньках гімнасцёркі, шукаючы сам не ведаю чаго: пашпарт і ваенны білет я здаў у часць, з якой мне не паспелі яшчэ выдаць ніякага дакумента.

— Няма ў мяне ніякіх дакументаў.

— Я так і ведаў, — настаўляючы на мяне вінтоўку, сказаў маладзейшы.

— Я толькі што з лазні... Нас толькі што абмундзіравалі. Мы ішлі строем да казармы, дык я от папрасіўся аднесці дадому барахло сваё. Во яно ў рэчавым мяшку.

— Ведаем, ведаем, не загаварвай зубы,—падазрона гледзячы на мае чырвоныя чаравікі, казаў старэйшы. — Следуй за намі.

Вялі мяне не ў цэнтр горада, дзе можна было сустрэць каго знаёмага і пераканаць рабочых, што я не вораг, а ў раён завода «Пралетарый».

— Куды вы мяне ведзяце?

— Дзе гэтыя твае чаравікі шыліся—у Мюнхене ці ў Берліне?—з кепікамі спытаў другі патрульны.

— Не ведаю. Можа, на фабрыцы «Праца»?

— Бач, гад печаны, нават фабрыку «Праца» ведае. Добра цябе, відаць, нашпігавалі перад тым, як скінуць сюды.

— Адкуль скінуць?

— Мы ж не ведаем, адкуль цябе скінулі. Мабыць, з неба?

— З якога неба?! Што вы пашалелі, хлопцы! — пачаў я здагадвацца, чаму мяне затрымалі.

— Гэта твой Гітлер ашалеў, дык скідае вас.

— Што вы, хлопцы! Я ж свой чалавек. З горада. У рэдакцыі працаваў.

— А каго ты там ведаеш?

Я назваў некалькі прозвішчаў работнікаў, але іх не ведалі патрульныя.

— Бач, гад печаны, і прозвішчы павывучаў. Гэта табе не паможа. Ведаем вашы фашысцкія хітрыкі. Не ты першы і не ты апошні трапляеш у нашы рукі.

Я канчаткова зразумеў, што з гэтымі рабочымі патрулямі жартаваць няма як. Яны сапраўды палічылі мяне за дыверсанта, і як я ні стараўся давесці, хто я такі, ніводнаму слову майму яны не верылі. Ліхаманкава кідаю вачыма па людзях: можа, дзе каго знаёмага ўгледжу, але як на ліха, ніхто не трапляецца.

Мяне ўжо вывелі на Інтэрнацыянальную. Не паспелі мы павярнуць да завода, як пачуўся нейчы знаёмы мне голас:

— Каго і куды гэта вы ведзяце?

Узіраюся і бачу: гэта ж мой былы цесць Андрэй Піліпавіч Леванюк. Стары падымае вочы на мяне і ўзрадавана крычыць:

— Макар! Сынок!

— Андрэй Піліпавіч! Тата! — вырываецца ў мяне.

Патрульныя адводзяць ад мяне рулі вінтовак і прыстаўляюць прыклады да ног, як па камандзе: «Смірна».

— Дзе гэта вы такога дыверсанта злавілі? — пытае з усмешкаю ў патрульных Леванюк.

— А ліха іх разбярэцца, каторыя яны дыверсанты. Бачыце ж, якія чаравікі абуў. Не нашы ж!

Я хуценька расказваю Андрэю Піліпавічу, як усё здарылася, і ён смяецца, гледзячы на патрулёў. Тыя ў пагляддзе яго, мабыць, бачаць дакор.

— Дык мы пойдзем, таварыш сакратар парткома.

— Даўно гэта вы сакратаром парткома сталі? — пытаю я.

— Ды от нядаўна выбралі.

Мы стаім з Леванюком на тратуары, і ён мне расказвае, як бы хочучы апраўдаць пільнасць патрульных, што паводле вестак, якія паступілі ў горад, фашысты выкінулі групу дыверсантаў і шпіёнаў, апранутых у нашу форму. Дык от і мабілізаваны рабочыя каманды на вылоўліванне іх.

— А хіба ў цябе ніякага дакумента няма? — пытае Леванюк.

— Як на тое ліха, усе свае грамадзянскія дакументы здаў у часць, а вайсковых яшчэ не паспелі выдаць.

— А партыйны білет?

Я хапаюся за заднюю кішэню штаноў і намацваю білет: ён сапраўды са мною. Але, мусіць, таму, што партыйны білет я нікому нідзе, апроч партыйных органаў, не паказваў, я і сказаў патрульным, што ніякіх дакументаў у мяне няма.

Андрэй Піліпавіч правёў мяне аж да самай Садовай вуліцы. Па дарозе мы гаварылі пра ўсё, але пра Іру ні ён, ні я ніводным словам не ўспомнілі.

З Садовай было ўжо рукой падаць да казармаў, і я падзякаваў былому цесцю, што ён выбавіў мяне з такой непрадбачанай бяды. Тройчы пацалаваўшыся, як даўнія сябры і сваякі, расталіся. Мабыць, надоўга, калі не назаўсёды.

ШЛЯХ ВАЕННАГА КІНААПЕРАТАРА

Перад вамі здымак грозных ваенных год. Крайні справа чалавек у сціплай ваеннай форме — беларускі аператар Іосіф Вейняровіч са сваім нязменным спадарожнікам — кінакамерай — на перадавых пазіцыях за некалькі гадзін да вызвалення Харкава ад гітлераўцаў...

З першых дзён Вялікай Айчыннай вайны І. Вейняровіч разам з іншымі савецкімі кінаапаратарамі ўліўся ў рады мужных абаронцаў нашай Радзімы. Ён стаў дзяліць з імі гора і радасць франтавога жыцця, выкрываючы сродкамі баявой кінапубліцыстыкі нябачанае ў гісторыі варварства фашысцкай ваеншчыны, паказваючы ў дакументальных кінакадрах мужнасць, стойкасць і непахісную веру ў перамогу нашых воінаў.

У афіцэрскім шынялі з кінаапаратам на грудзях І. Вейняровіч аб'ездзіў тысячы кіламетраў франтавых дарог, не раз глядзеў смерці ў вочы, стараючыся як мага лепш адлюстраваць на кінаплёнцы баявыя дзеянні савецкіх войск. У цяжкі для нас 1941 год, калі вораг блізка падыйшоў да Масквы, беларускі кінаапаратар даваў для кіначасопісаў шматлікія кадры аб мужных абаронцах савецкай сталіцы; пасля разгрому гітлераўцаў пад Масквой здымаў баі за Мцэнск і, нарэшце, быў закінуты на парашуце ў глыбокі тыл ворага — да народных мсціўцаў Браншчыны. Там яму ўдалося адлюстраваць на плёнку іх смелыя налёты на акупантаў, поўнае небяспекі і трывогі партызанскае жыццё. Потым ён пабываў у злучэннях украінскіх партызан, на чале якіх стаялі Каўпак і Сабураў. Знятыя І. Вейняровічам кадры аб барацьбе народных мсціўцаў супраць акупантаў паслужылі асновай для дакументальнага фільма «У тыле ворага» і былі ўключаны таксама ў карціну «Дзень вайны», над якой працавалі 150 аператараў. Лепшыя кадры партызанскай кінахронікі беларускага аператара былі адзначаны Сталінскай прэміяй.

І. Вейняровіча добра ведалі і беларускія партызаны — вясной 1943 года ён разам з аператарамі М. Сухавай і М. Фраловым здымаў баявыя аперацыі партызанскіх брыгад Жалезняка, Лабанка, Дуброўскага, Мельнікава. Кадры гэтыя ўвайшлі ў паўнаметражны фільм «Народныя мсціўцы».

У адным страі з савецкімі воінамі-вызваліцелямі І. Вейняровіч уступіў у 1944 годзе ў разбураны, але няскораны ворагам родны Мінск, прымаў удзел у здымках парада партызанскай арміі Беларусі. Такі баявы шлях беларускага апаратара, які пакінуў для будучых пакаленняў шматлікія кінакадры — яркія старонкі барацьбы і перамог нашага народа.

Г. СІЦЯК.

Галоўны рэдактар Нічыпар ПАШКЕВІЧ.
Рэдакцыйная калегія: Заір АЗГУР, Аляксандр БУТАКОЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Аркадзь МАРЦІНОВІЧ (адказны сакратар), Пятро ПРЫХОДЗЬКА, Раман САБАЛЕНКА (намеснік галоўнага рэдактара), Мікола ТКАЧОЎ, Янка ШАРАХОЎСКІ, Іван ШАЦІЛА, Рыгор ШЫРМА.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара—3-25-25, аддзела літаратуры—3-22-04, аддзела мастацтва — 3-24-62, аддзела культуры—3-20-54, выдавецтва—3-19-52, бухгалтэрыі—3-11-03.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць два разы на тыдзень: у аўторак і пятніцу.

АТ 274

Друкарня імя Сталіна.